Materiály

Český katolický exil v ideovém sporu o časopis *Studie*

Ondřej Blažek

Následující článek se zabývá sporem, který se na přelomu sedmdesátých a osmdesátých let minulého století rozhořel ohledně ideového směřování katolického exilového časopisu *Studie*. Dostal neoficiální označení „boj o *Studie*“ a promítla se v něm specifická situace, ve které se nacházel český katolický exil na Západě po Druhém vatikánském koncilu.¹ Na jednu stranu jeho zástupce spojovala snaha o osvobození Československa od komunistického režimu; na druhou stranu se exiloví katolíci neshodovali, jaká by měla být ideová východiska těchto snah – jejich rozpory přitom vyrůstaly z odlišných pojetí katolické církve a její role ve světě. „Byly to dva naprosto odlišné světy jak v teologii, tak v politice – levice a pravice. Spor

1 V kontextu kněžského katolického exilu v Itálii nelze hovořit o jednom exilu československém. Po roce 1948 panovaly mezi slovenskými kněžími v exilu velmi silné autonomistické tendence, což plynulo z jejich zkušenosti se slovenským státem (1939–1945) a mnohdy i z členství v organizaci Hlinkova mládež. Slovenští kněží se českých většinou stranili a velmi nelibě nesli, když Češi dávali institucím, které vedli, přívlastek „československý“. Tato rivalita vyvrcholila založením Slovenského ústavu svatých Cyrila a Metoděje v roce 1961 na okraji Říma. Teprve od konce 50. let se vztah mezi oběma skupinami začal uklidňovat, ale přesto každá dál vyvíjela svou činnost samostatně.

to byl opravdu zuřivý,“ komentoval situaci s odstupem let vydavatel a publicista Alexander Tomský.²

Římská redakce *Studií* v čele s knězem a teologem Karlem Skalickým³ zvolila taktiku otevřenosti vůči nekatolíkům, kteří často vycházeli například z marxismu (reformní komunisté) či liberálního humanismu (disidenti z Charty 77 kolem Václava Havla). Tuto otevřenost považovali liberální katolíci za nutnou nejen pro boj proti totalitnímu režimu v Československu, ale i pro identitu katolické církve jako takové; ve své teologii se mimo jiné konfrontovali s moderní filozofií (například marxismus u Skalického, existencialismus u Vladimíra Boublíka, personalismus u Tomáše Špidlíka), aby tak učinili evangelium srozumitelnějším dnešnímu člověku. Otevřenost vůči modernitě obhajovali tito liberálové především reformami Druhého vatikánského koncilu či encyklikou *Evangelii nuntiandi* Pavla VI.

Skalického linii *Studií* naopak kritizovali někteří konzervativní katolíci exulanti v čele s knězem a církevním historikem Jaroslavem Václavem Polcem⁴ a s filozofem, germanistou, esejistou a básníkem Rio Preisnerem.⁵ Jejich námitky vyplývaly

2 Dopis Alexandra Tomského autorovi ze 14.10.2013.

3 Karel Skalický se narodil 20. května 1934 v Hluboké nad Vltavou. V noci z 15. na 16. června 1956 přešel ilegálně hranice u Dolního Dvořiště a přibyl do Freistadtu v Rakousku. Odtud po třech měsících odešel do Říma, kde vystudoval filozofii a teologii na Papežské lateránské univerzitě. V roce 1961 byl vysvěcen na kněze a o pět let později dosáhl doktorátu z teologie. Od roku 1966 byl druhým sekretářem kardinála Josefa Berana až do jeho smrti v roce 1969. V roce 1967 se stal hlavním redaktorem časopisu *Studie*, který vedl až do roku 1990. Po pádu komunistického režimu přesídlil v roce 1994 zpět do Hluboké nad Vltavou a začal vyučovat na Teologické fakultě v Českých Budějovicích, kde byl v roce 1996 jmenován děkanem. (Zdroj: Životopisný přehled. In: Teologická fakulta Jihočeské univerzity, Katedra teologických věd, Personální obsazení, Prof. ThDr. Karel Skalický, ThD. [online]. [Cit. 2016-03-07.] Dostupné z: <http://old.tf.jcu.cz/getfile/68c805f92598395e>.)

4 Jaroslav Václav Polc (1929–2004) se narodil českým rodičům v Chicagu. Základní a střední školu absolvoval v Praze, poté v letech 1950–1955 studoval na Papežské lateránské univerzitě v Římě, kde získal licenciát a v roce 1962 pak doktorát z teologie. Na kněze byl vysvěcen v roce 1955 v Green Bay v USA. V letech 1963–1991 působil jako ředitel knihovny na Lateránské univerzitě a v letech 1968–1989 současně řídil náboženskou řadu římského nakladatelství Křesťanská akademie. V letech 1997–2002 byl děkanem Katolické teologické fakulty Univerzity Karlovy v Praze. Je autorem řady historických prací, mezi nejznámější patří biografie *Svatý Jan Nepomucký* (Praha, Zvon 1993; 1. část práce vyšla roku 1972 v Křesťanské akademii v Římě). (Zdroj: Zemřel prof. Jaroslav Polc. In: RadioVaticana.cz: Česká sekce Vatikánského rozhlasu [online]. 16.01.2004 [cit. 2014-12-11]. Dostupné z: <http://www.radiovaticana.cz/clanek.php?id=942>.)

5 Rio Preisner (1925–2007) se narodil v Mukačevě na Podkarpatské Rusi, gymnaziální studia dokončil v Praze. V letech 1945–1950 vystudoval germanistiku a anglistiku na Filozofické fakultě Univerzity Karlovy. V roce 1968 emigroval do Rakouska a poté přes Německo do USA, kde od roku 1969 působil jako germanista na Pennsylvánské státní univerzitě. Do Československa se už nevrátil. Přispíval do řady exilových časopisů, kromě *Studií* například do revue *Rozmluvy* a *Svědectví*. Mezi jeho hlavní díla patří trilogie *Kritika totalitarismu: Fragmenty* (Londýn, Rozmluvy 1984; 1. díl s podtitulem *Sázka o člověka* vyšel roku 1973 v Křesťanské akademii v Římě), *Česká existence* (Londýn, Rozmluvy 1984; Praha, Rozmluvy 1992) a *Až na konec Česka* (Purley, Rozmluvy 1987). (Zdroj: *Slovník české literatury po roce 1945*, heslo Rio Preisner [online]. © Ústav pro českou literaturu AV ČR, v.v.i.

z přesvědčení, že velká část moderní filozofie (především marxismus, ale i liberální humanismus) je pro své zakotvení v imanenci neslučitelná s katolickou vírou, a dialog s ní považovali za nebezpečný pro ortodoxii; oproti ní stavěli na klasické filozofii, především pak aristotelsko-tomistické metafyzice. Ve svých postojích navazovali na antimodernistickou linii katolické církve (jak ji reprezentovala například encyklika *Pascendi dominici gregis* Pia X.) a na rozdíl od liberálů se na reformy Druhého vatikánského koncilu dívali krajně negativně: viděli v nich nejen vliv sekularismu a protestantismu, ale také útok na tradiční, transcendentální pojetí církve a sakrální teologii. Pro tyto své postoje se ocitali v izolaci vůči nekatolíků doma i v exilu.

Doposud nejobsáhlejší pojednání o časopisu *Studie* předložil Tomáš Halík ve své práci *Víra a kultura: Pokoncilní vývoj českého katolicismu v reflexi časopisu Studie*. Pramennou základnou pro následující článek byla především korespondence, která docházela na adresu redakce *Studií* (respektive jejich šéfredaktora Karla Skalického) v Římě, ale také zápisy ze sjezdů střediska Velehrad a jemu podřízené Křesťanské akademie, která časopis *Studie* vydávala. Tyto prameny se dochovaly v archivech v papežské koleji Nepomucenum v Římě, v poutním domě Velehrad v Římě a v osobním archivu Karla Skalického. V neposlední řadě se ve svém článku opírám o výpovědi pamětníků, především Karla Skalického, ale i Josefa Kolářka, Alexandra Tomského, Richarda Čemuse či Václava Bělohorského, jimž bych chtěl touto cestou velmi poděkovat za jejich vstřícnost a laskavost.

Křesťanská akademie a založení Studií

Časopis *Studie* vydávala od roku 1958 Křesťanská akademie v Římě. Její historie sahá do prvních měsíců po komunistickém převratu v Československu, kdy se v uprchlických táborech v západní Evropě zformovaly skupiny katolických exulantů. Ti založili v dubnu 1950 celoexilovou katolickou akci s názvem Cyrilometodějská liga akademická a sídlem v Londýně. Organizace, jež zároveň začala vydávat měsíčník *Nový život* jako svůj tiskový orgán (zpočátku s podtitulem *Věstník Cyrilometodějské ligy*), si kladla za cíl sjednocovat uprchlé katolíky z Československa a přitom pomáhat perzekvované církvi doma v boji s totalitním režimem.⁶ Již v květnu téhož roku byl v západoněmeckém Prienu založen studijní, informační a dokumentační ústav Cyrilometodějské ligy, který dostal název Československá křesťanská akademie (často se užíval jen zkrácený název Křesťanská akademie). Jejím prvním předsedou se stal Zdeněk Ehler, jeho nástupcem v letech 1969 až 1983 byl Karel Schwarzenberg a po zbytek exilového období funkci vykonával Mikuláš Lobkowicz.

Už v září 1950 se Křesťanská akademie přestěhovala spolu se svým předsedou Ehlerem do Říma. Šlo o náhodný, ale zároveň zlomový okamžik pro směřování

2006–2011 [cit. 2014-12-11]. Dostupné z: <http://www.slovníkeskeliteratury.cz/showContent.jsp?docId=548>.)

6 Viz BUNŽA, Bohumír: Význam a cíl Cyrilometodějské ligy akademické. In: *Nový život*, roč. 1, č. 1 (1949), s. 2.

Papežská kolej Nepomucenum byla původně založena v roce 1884 jako kolej Bohemicum pro české a moravské bohoslovce v Římě. Nová budova Nepomucena, která je na snímku, byla slavnostně otevřena v roce svatováclavského milénia 1929. Dnes v budově sídlí také Český historický ústav v Římě (foto Josef Prokeš)

celé instituce, neboť se tak dostala do bezprostředního kontaktu s kolejí Nepomucenum, která jí poskytla v rušném exilovém prostředí stabilní zázemí i potřebný personál: v koleji sídlila početná česká kněžská emigrace, která poté získala rozhodující vliv na vedení Křesťanské akademie. Prvním sekretářem, tedy „vykonavatelem vši práce až po tu nejnižší naprosto bezplatně“, se stal až do roku 1965 František Planner; po většinu posrpnového období (nepřetržitě od roku 1973) pak tento klíčový post zastával jezuita Petr Ovečka. Dalšími významnými postavami Křesťanské akademie se stali především Karel Vrána, Jaroslav Václav Polc a právě Karel Skalický – všichni kněží a alumni Nepomucena.

Křesťanská akademie sídlila na koleji ve velmi skromných podmínkách a soustředila se především na nakladatelskou činnost. Vedle toho plnila v padesátých a šedesátých letech velké množství „neakademických“ úkolů: pečovala o síť české duchovní správy v zemích s největším počtem exulantů, organizovala letní tábory pro děti exulantů, starala se o pomoc nově příchozím exulantům v uprchlických táborech, vydávala českou literaturu bohoslužebného, náboženského, vědeckého i beletristického charakteru, vypomáhala katolické církvi v Československu zasíláním léků, knih

a dalších tiskovin i dopravních prostředků pro kněze.

Od londýnské Cyrilometodějské ligy převzala Křesťanská akademie v roce 1954 vydávání časopisu *Nový život*, který však pro své informativní a popularizační zaměření nedával prostor delším odborným článkům, takže jejich autoři byli „nuce- ni posílat své vědecké práce k uveřejnění do cizojazyčných časopisů“. ⁸ Z podnětu

7 SKALICKÝ, Karel: Česká křesťanská akademie v Římě. Text na listu papíru z 15.7.2000, uložený v osobním archivu Karla Skalického v Českých Budějovicích.

8 PLANNER, František: Předmluva vydavatele. In: *Studie*, č. 1 (1958), s. 1.

Karla Vrány a Františka Plannera byly proto v roce 1958 založeny *Studie*, s cílem „publikovat rozsáhlejší texty, zvláště z oborů filosofie, teologie a věd o kultuře“,⁹ a tím „dát nový podnět k vědecké práci našich autorů, poněvadž i tato práce má svůj velký význam pro exil“.¹⁰ Prvním šéfredaktorem *Studií* se stal Karel Vrána, který na jejich stránkách vystupoval pod pseudonymem Pavel Želivan. V prvním desetiletí vycházely *Studie* jako cyklostylovaný občasník. Když v roce 1967 převzal jejich redakci Karel Skalický, zavedl od následujícího roku jejich pravidelnou čtvrtletní periodicitu. *Studie* nebyly svým zaměřením mezi československými exilovými periodiky úplně osamoceny. Jak konstatoval Tomáš Halík, „v jistém smyslu byl *Studiím* blízký i kulturní časopis Společnosti pro vědy a umění, nazvaný *Proměny*. Začal vycházet v USA roku 1964, přispívala do něho i řada autorů a spolutvůrců *Studií* (Vrána a Skalický aj.).“¹¹

Změny Druhého vatikánského koncilu

Důležitým zlomem pro dění v katolické církvi bylo zasedání Druhého vatikánského koncilu v letech 1962 až 1965, jehož reformy usilovaly o její otevření a přizpůsobení současnému světu (*aggiornamento*). Jiří Hanuš a Stanislav Balík v knize o koncilu a jeho vlivu na české prostředí uvádějí následující tři jeho klíčové reformní akcenty: „a) církev se chápe jako jednota Božího lidu, nikoli pouze jako hierarchická instituce...; b) církev má zájem o to, co se děje v moderním světě, apriorně neodmítá postsovětský vývoj, není pouze v obranné pozici, i když si samozřejmě ponechává diferencující a kritický soud...; c) církev usiluje o sjednocení všech křesťanů ... současně také ... otevírá možnosti dialogu s nekřesťanskými náboženstvími a dalšími hnutími náboženskými i nenáboženskými (aktuálně s marxismem)“.¹²

Kontroverznost koncilních reforem spočívala mimo jiné v tom, že do myšlenkového prostředí katolické církve, kde je mírou všech věcí Bůh, a ve kterém se tudíž na svět a na člověka hledí jako na Boží stvoření, oficiálně vpustily možnost dialogu s moderním myšlením, kde je mírou všech věcí člověk, a kde proto Bůh hraje marginální roli anebo je dokonce považován za pouhý lidský výtvar. Církev na koncilu přijala liberální koncept individuální svobody svědomí, z něhož vyplývá právo na náboženskou svobodu. Tento krok vyvolal již na koncilu velký odpor konzervativní menšiny, neboť se v něm církev zavázala ochraňovat svobodu i toho jedince, který bude vystupovat proti pravdám katolické víry. Nepřestala se tím sice

9 *Slovník české literatury po roce 1945*, heslo Křesťanská akademie [online]. [Cit. 2014-11-27.] Dostupné z: <http://www.slovníkceskeliteratury.cz/showContent.jsp?docId=219>.

10 PLANNER, F.: Předmluva vydavatele, s. 1. *Studie* neuváděly na svých stránkách ročník vydání, proto ani zde tento údaj nedoplňujeme.

11 HALÍK, Tomáš: *Víra a kultura: Pokoncilní vývoj českého katolicismu v reflexi časopisu Studie*. Praha, Zvon 1995, s. 30.

12 BALÍK, Stanislav – HANUŠ, Jiří (ve spolupráci s Pavlem Hradilkem a Karlem Rechlíkem): *Letnice dvacátého století: Druhý vatikánský koncil a české země*. Brno, Centrum pro studium demokracie a kultury 2012, s. 9.

považovat za jedinou pravou církev, ale odmítla roli dohlížitelky na společenský pořádek, na kterou byla zvyklá z dob dřívějších. Člověk tedy podle katolické církve nezískal právo na náboženskou svobodu vůči Bohu, ale vůči politické moci, která mu musí v první řadě umožnit Boha (Pravdu) svobodně hledat.

Koncilové změny přirozeně zasáhly i dění v Křesťanské akademii. Její hlavní potíží od počátku spočívala v tom, že mezi kněžími-exulanty chyběl biskup, o jehož autoritu by se mohla opřít při vyjednávání s vatikánskými úřady. V roce 1965 však do Nepomucena přibyl kardinál Josef Beran, který na koncilu vystoupil s projevem o svobodě svědomí, v němž mimo jiné kritizoval upálení Jana Husa či pobělohorskou rekatolizaci, čímž se zřetelně přidal na stranu zastánců liberálních reforem.¹³ Beran také výrazně posílil pozici Říma v rámci katolického exilu, když na popud jezuitu Václava Feřta založil v březnu 1966 České náboženské středisko Velehrad.¹⁴ Pod ně nově spadala i Křesťanská akademie, jejíž nakladatelská činnost se zásluhou Beranovy finanční pomoci významně rozrostla.

Koncil požadoval také větší angažovanost katolíků mimo církev. Hlavní platformou Křesťanské akademie se v tomto ohledu staly od druhé poloviny sedmdesátých let právě *Studie*. Již v září 1966 si vytyčila, že periodikum musí „nabýt velké důležitosti“ pro čtenáře v Československu a „divulgovat otázky koncilu“.¹⁵ V následujícím roce začaly *Studie* díky finanční podpoře kardinála Berana vycházet pravidelně tiskem a do jejich čela byl po Vránově odstoupení zvolen kardinálův sekretář Skalický.

Už ve svém prvním úvodníku předeslal nový šéfredaktor svůj záměr vybudovat ze *Studií* revue a pojmut je v duchu liberálního katolicismu: „*Studie* se hlásí ke křesťanské duchovní tradici, ve které chtějí pokračovat bez ideologické úzkoprsosti a nesnášenlivosti, neboť ty jsou překážkou v dialogu, jemuž se *Studie* nechtějí uzavřít.“¹⁶ Zatím však stále zůstával časopis omezen na filozoficko-teologickou tematiku, a pokud došlo na přesahy do politiky, ozývaly se hlasy, že s ohledem na právě probíhající vyjednávání mezi Vatikánem a Prahou o obsazení biskupských stolců v Československu je „určitá taktika na místě“ a že je třeba „zacházet s pravdou hospodárným způsobem“.¹⁷

13 Projev napsal kněz Alexander Heidler, který byl po válce Beranovým asistentem a po jeho jmenování pražským arcibiskupem po něm převzal katedru pastorální teologie na teologické fakultě v Praze. O Heidlerovi dnes jeho kolegové z exilu mluví jako o tehdejšímu Tomáši Halíkovi. Důvody pro toto přirovnání vysvětluje ve své vzpomínce na Heidlera Karel Fořt: „Zajímal se také o studenty a v pražském kostele Nejsvětějšího Salvátora pro ně zavedl studentské mše (byl tedy předchůdcem profesora Tomáše Halíka). Brzy se pro ně stal pojmem a formoval celou generaci – zejména věřící chlapce z venkova, kteří přišli do Prahy studovat a našli u něho náboženské zázemí.“ (*Život voněl člověčinou: Karel Fořt v rozhovoru s Janem Paulasem*. Kostelní Vydří, Karmelitánské nakladatelství 2007, s. 189.)

14 K založení střediska viz DVOŘÁČEK, Jiří: České náboženské středisko Velehrad v Římě. In: *Revue církevního práva*, roč. 10, č. 27 (1/2004), s. 70–76.

15 *Archiv Poutního domu Velehrad* (Řím), složka (sl.) „1966 Pfalzen“, zápis schůzky Střediska Velehrad, „asi z 15.9.1966“.

16 SKALICKÝ, Karel: Nový začátek. In: *Studie*, č. 14 (1/1968), s. 3.

17 *Archiv Poutního domu Velehrad*, sl. „Sjezd 1971“, komentář Františka Rýpara ke *Studiím*. Označení složky odkazuje na sjezd Velehradu ve švýcarském Fribourgu ve dnech 23.–26.8.1971.

Další důležitou událostí, která připravila *Studiím* půdu pro větší angažovanost ve společensko-politickém dění, se stala Konference o bezpečnosti a spolupráci v Evropě. Koncilní reformy umožnily, aby se mezi signatáři jejího Závěrečného aktu v Helsinkách v roce 1975, který mimo jiné deklaroval svobodu svědomí jako jedno ze základních lidských práv, mohl objevit i Svátý stolec. Státy sovětského bloku, které tuto dohodu podepsaly, daly svým občanům do ruky zbraň ke kritice komunistického režimu v případech, kdy svůj mezinárodní závazek porušoval. I kněžský exil, jež doposud brzdila opatrná diplomacie takzvané *Ostpolitik*, získal nyní možnost otevřeně podporovat své spoluobčany ve vlasti, kteří bojovali proti porušování náboženské svobody, a to bez ohledu na vyznání. Obrat v postoji katolické církve započatý po roce 1975 pak zpečetila o tři roky později volba nového papeže Jana Pavla II., který se rozhodl jít do střetu s totalitními režimy ve střední a východní Evropě a vyvíjel na ně soustavný tlak právě apelem na dodržování lidských práv.

Hloubku této změny ve vatikánské diplomacii a její důsledky pro probuzení církve doma i v kněžském exilu si československá vláda plně uvědomovala. Státní bezpečnost to ve svých interních dokumentech už v roce 1979 hodnotila následujícím způsobem: „Nejnebezpečnějším faktorem nepřátelské činnosti proti ČSSR se stala katolická církev a Vatikán. Po zvolení militantního papeže Jana Pavla II. je třeba odhalovat plány Vatikánu na aktivizaci nepřátelské činnosti špiček katolické církve, která je v ČSSR nejlépe organizovanou opoziční skupinou. (...) Je nutno očekávat zhoršení negociačních možností československé vlády při jednáních s Vatikánem. (...) Dojde rovněž k intenzifikaci protičeskoslovenského působení křesťansky orientovaných a ideodiverzních center.“¹⁸

Studie vycházely v letech 1958–1991, zprvu jako občasník, od roku 1968 jako čtvrtletník a od roku 1977 jako dvouměsíčník. Celkem vyšla 132 čísla

18 Archiv bezpečnostních složek (dále ABS), Praha, fond (f.) I. správa SNB (Hlavní správa rozvědky), registrační číslo (reg. č.) 10442, Aktivní opatření „Vládcé“ (objekt Vatikán).

Vypuknutí sporu. Stanoviska Karla Skalického

V kontextu výše uvedených změn rozhodla Křesťanská akademie na svém sjezdu v Brixenu v roce 1976 o tom, že *Studie* budou vycházet šestkrát ročně a že začnou „uveřejňovat analýzy a komentáře k současnému dění ve světě; problémy týkající se křesťanské demokracie a jejího vlivu na současnou světovou politiku; dokumentace o náboženské perzekuci, o nesouhlasu s nesvobodou a útlakem a poznámky k událostem dne“.¹⁹ Jak uvádí Tomáš Halík, „těmito novými důrazy se *Studie* poněkud přibližují některým jiným exilovým časopisům, jako jsou např. *Svědectví* či *Listy*, zachovávají si však specificky křesťanský pohled na společenskou problematiku“.²⁰ Novou linii pomáhali Skalickému v redakci realizovat nejprve novináři a publicisté Jaroslav Pecháček a Antonín Kratochvil, v roce 1983 se pak ustavila redakční rada ve složení Karel Skalický, Josef Benáček, Josef Koláček, Václav Steiner.

Křesťanská akademie mohla tuto změnu stěží načasovat prozřetelněji: 1. ledna 1977 bylo zveřejněno prohlášení Charty 77 a její hlavní představitelé poté dostávali ve *Studiích* prostor, aby zde prezentovali své myšlenky, bez ohledu na vlastní světonázor. *Studie* tak začaly publikovat „v širokém spektru politických orientací, od sociálnědemokratických až po konzervativně katolické“,²¹ a otiskovaly také zprávy Výboru na obranu spravedlivě stíhaných (VONS). Kruh předplatitelů časopisu se záhy po otevření jeho stránek Chartě 77 a domácímu disentu začal natolik rozrůstat,²² že Křesťanská akademie musela v roce 1983 řešit, jak zvyšující se náklady na tisk finančně zvládnout.²³

Se stoupajícím zájmem čtenářů o *Studie* se přirozeně zvyšovala i pozornost pražského režimu věnovaná hlavnímu redaktorovi Karlu Skalickému. Na přelomu sedmdesátých a osmdesátých let na něj vyvíjel tlak jednak skrze Státní bezpečnost, která vyhrožovala jeho rodičům ve vlasti,²⁴ jednak prostřednictvím oficiální propagandy,

19 *Archiv Poutního domu Velehrad*, sl. „KA – dokum[enty], zápisy, různé“, *Bulletin Křesťanské akademie*, č. 9 (1977), s. 2 n.

20 HALÍK, T.: *Víra a kultura*, s. 22 (viz pozn. 11).

21 ABS, f. I. správa SNB (Hlavní správa rozvědky), reg. č. 2223, souhrnná informace rozvědky č. 3 z roku 1989, s. 8.

22 *Archiv poutního domu Velehrad*, zpráva pro sjezd Křesťanské akademie v Brixenu ve dnech 25.–28.8.1978, s. 1.

23 *Tamtéž*, zpráva o činnosti Českého náboženského střediska Velehrad na jeho zasedání ve Veroně 23.8.1983. Československá rozvědka odhadovala v roce 1989 náklad časopisu na 400 až 500 výtisků. Pro srovnání: nejvýznamnější exilová periodika *Svědectví* a *Listy* vycházela v nákladech pět, resp. čtyři tisíce výtisků. (ABS, f. I. správa SNB (Hlavní správa rozvědky), souhrnná informace rozvědky č. 3 z roku 1989, s. 9.)

24 Karel Skalický v dopise z 25. září 1980 psal Ludku Pachmanovi: „...mámě naši policajti hrozí, ať mi domluví, ať přestanu, a ne-li, tak že uvidím.“ Dopis je uložen v osobním archivu Karla Skalického.

která ho obviňovala z útoku na socialistické Československo,²⁵ z antisovětskosti²⁶ či z okrádání československých uprchlíků v Itálii.²⁷

Největší boj však redakce *Studií* po svém „otevření světu“ nesvedla s pražským režimem, ale právě s konzervativními katolíky. Tento spor se nejvíce vyostřil na přelomu sedmdesátých a osmdesátých let, aby pak postupně, zhruba v roce 1985, utichl.²⁸ Dostupné prameny sice umožňují zmapovat „oficiální“ průběh sporu, nikoli však už dostatečně jeho neoficiální příčiny, jejichž obrysy vysvítají pouze ze svědeckých výpovědí aktérů tehdejších událostí.

Své námítky kritici *Studií* zasílali v dopisech buď pouze redakci římského časopisu, nebo též v kopiích dalším adresátům v exilu i v Československu. Vedle toho oponovali redakci otevřenými dopisy, případně vystoupeními na zasedáních Křesťanské akademie, jichž se každoročně účastnily dvě až čtyři desítky českých exulantů z celého světa. Zpočátku interní spor pronikal na světlo veřejnosti od roku 1981, kdy kritici dostali možnost zveřejňovat připomínky vůči redakci přímo na stránkách *Studií* v nově vytvořené rubrice „Ohlasy“ (poprvé v čísle 5–6/1981). Jak již bylo uvedeno, nejdůležitější roli v konzervativním táboře měli Jaroslav Václav Polc (Itálie) a Rio Preisner (USA), avšak nejhlasitějšími mluvčími byli ekonom František Pindák (Nizozemí),²⁹ politolog a sociolog Miroslav Novák (Švýcarsko),³⁰

25 Viz KRAMÁR, Stanislav: *Snahy současného katolicismu*. Praha, Mladá fronta 1982, s. 51.

26 Viz přepis komentáře varšavského zpravodaje Československé televize Františka Sojky z 21.7.1981 ve vysílání Rádía Svobodná Evropa z 23.7.1981, v rámci pořadu „Vysílání pro Čechy a Slováky v zahraničí“. Záznam uložen v osobním archivu Karla Skalického.

27 Viz přepis zahraničního vysílání Československého rozhlasu z 19.4.1979 ve vysílání Rádía Svobodná Evropa z 20.4.1979, v rámci pořadu k 50. výročí založení Nepomucena. Záznam uložen v osobním archivu Karla Skalického.

28 První archivní doklady sporů o orientaci *Studií* se objevují v první polovině roku 1977, objem související korespondence pak kulminuje v letech 1979–1984.

29 František Pindák (1930–1991) před rokem 1968 zastával vysoké funkce v ústředí Státní banky československé. Po nástupu „normalizace“ odešel do exilu v holandském Rotterdamu, kde vyučoval ekonomii na Erasmově univerzitě. Mnoho let zastupoval Křesťanskou akademii v Nizozemí. Po zahájení Gorbačovových reforem v SSSR pracoval na založení Katolické Cyrilometodějské univerzity ve Velehradě (dílo zůstalo nedokončeno) a pokoušel se obnovit katolickou sportovní organizaci Orel. Na jaře 1988 s Augustinem Navrátilem organizoval petici 31 požadavků českých věřících za náboženskou svobodu, kterou podepsalo tehdy nevidaných 600 tisíc lidí. (Zdroj: NOVÁK, Antonín: Naše farnost je rodištěm mnoha významných lidí. In: *Pastýř: Zpravodaj farnosti rodiny sv. Vojtěcha ve Slavičíně*, roč. 18, č. 6 (2013), s. 5; KRATOCHVÍL, Miroslav: *Přerušená setkání: In memoriam František Pindák*. Řím, Křesťanská akademie 1994.)

30 Miroslav Novák (narozen 1953) emigroval koncem 70. let do Švýcarska, kde v roce 1988 získal doktorát sociologie. Od roku 1990 až dodnes působí na Fakultě sociálních věd Univerzity Karlovy, kde se stal roku 2004 profesorem. Zároveň učí na konzervativním CEVRO institutu. Je autorem řady publikací, zejména o politických a volebních systémech postkomunistických zemí, totalitarismu a francouzském politickém myšlení (viz např. *Mezi demokracií a totalitarismem: Aronova politická sociologie industriálních společností 20. století*. Brno, Masarykova univerzita – Mezinárodní politologický ústav 2007), dále mj. připravil komparativní sborník studií *Komunismus a fašismus* (Praha, Institut pro středoevropskou

novinář a politický aktivista Václav Jiří Vostřez (Kanada),³¹ právník Stanislav Hofírek (Austrálie)³² a šachový velmistr a publicista Luděk Pachman (SRN).³³

Kritici Skalickému nejvíce vyčítali jeho ochotu k dialogu s marxismem, a dokonce ho obviňovali z náklonnosti k marxismu. To ovšem hlavní redaktor *Studií* od začátku sporu odmítal. V dopise Luděku Pachmanovi v září 1980 například napsal: „Já jsem marxistou nikdy nebyl, a to především z důvodů víry. To, že věřím v Boha, bylo pro mne posledním důvodem, proč jsem vnitřně nepřijal marxismus. A v jeho vnitřním odmítání jsem vnitřně setrval až dodnes. To ovšem mi nesmí bránit, abych jako pastýř duší, kterým především jako kněz jsem, nešel za onou ztracenou marxistickou ovčí, a často nejen za jednou. Mnozí to totiž dělají právě naopak, než jak to stojí v Evangelii: drží se zuby nehty té jedné neztracené (protože je to pohodlné) a nechávají svému osudu těch 99 ztracených.“³⁴

Karel Skalický, který emigroval z Československa v roce 1956 a jako pozorovatel se zúčastnil zasedání Druhého vatikánského koncilu, o marxismu soudil, že „nepřestává být, jak ve světě, tak částečně i u nás ... inspiračním zdrojem v nejrůznějších

kulturu a politiku 2002). (Zdroj: osobní stránky Miroslava Nováka: Prof. dr. Miroslav Novák [online]. [Cit. 2014-12-11.] Dostupné z: <http://www.miroslavnovak.cz/cv.htm>.)

31 Václav Jiří Vostřez (narozen 1922) uprchl z Československa v roce 1948. Usadil se v kanadském Hamiltonu a angažoval se v Československé republikánské straně v exilu. Podílel se na vydání Svatováclavské deklarace z 28. září 1948, v níž někteří českoslovenští exulanti odsoudili politický režim tzv. třetí republiky a poválečný odsun Němců. Od září 1958 Vostřez vydával a řídil z pověření republikánů periodikum s názvem *Brázda: Bulletin of the Anticommunist Conservative Exile from Czechoslovakia*. Stal se spoluzakladatelem Československého národního sdružení v Kanadě, Sdružení exulantů v USA, předsedou Cyrilometodějské ligy v Kanadě a významným činovníkem Československého Orla v exilu, získal titul rytíře Kolumbova řádu a byl vyznamenán katolickým řádem Alhambra. Angažuje se ve Společnosti pro obnovu mariánského sloupu na Staroměstském náměstí. (Zdroj: KAVIČKA, Karel: Václav Jiří Vostřez se dožívá 90. let. In: Praha. Mariánský sloup na Staroměstském náměstí [online]. 26.09.2012 [cit. 2014-12-11]. Dostupné z: <http://www.marianskysloup.cz/clanky/aktuality/vaclav-jiri-vostrez-se-doziva-90.-let.html>.)

32 Stanislav Hofírek (1916–1993) byl za nacistické okupace vězněn v koncentračním táboře a z komunistického Československa uprchl v roce 1950 do Austrálie. Zde se podílel na činnosti křesťanských odborů a byl zakladatelem Společnosti nového řádu a Československého křesťansko-demokratického sdružení v Melbourne, kde také zemřel. (Zdroj: ONDRÁŠEK, Miloš: In memoriam. In: *Aktuálně.cz* [online]. 13.06.2013 [cit. 2014-12-11]. Dostupné z: <http://blog.aktualne.cz/blogy/tenaruv-blog.php?itemid=20188>.)

33 Luděk Pachman (1924–2003) byl zpočátku stoupencem komunistického režimu a podporoval reformy pražského jara, za což byl v roce 1969 vzat do vazby a vystaven fyzickému násilí. Jelikož mu hrozilo až desetileté vězení, pokusil se o sebevraždu. Při rekonvalescenci ve vězeňské nemocnici došlo k jeho konverzi ke katolictví. Kvůli obavám z možného politického skandálu v případě Pachmanova úmrtí československý režim proces s ním v roce 1970 odvolal. V roce 1972 Pachman emigroval do Spolkové republiky Německo, o dva roky později získal její občanství a v roce 1978 se stal západoněmeckým šachovým mistrem. Po roce 1989 se vrátil do Československa a neúspěšně se pokoušel prosadit v Československé straně lidové. Od roku 1998 žil opět v Německu. (Zdroj: KOVÁŘ, Pavel: Luděk Pachman. In: *Reflex.cz* [online]. 20.04.2003 [cit. 09-09-2016]. Dostupné z: <http://www.reflex.cz/clanek/causy/73945/ludek-pachman.html>.)

34 Dopis Karla Skalického Luděku Pachmanovi z 25. 9.1980 (v osobním archivu Karla Skalického).

Setkání českých katolických exulantů v severoitalském Mauľsu 3. srpna 1975. Zleva: předseda Československého svazu křesťanských pracujících ve Švýcarsku Ladislav Husák, kněz, teolog a filozof Karel Vrána, rektor koleje Nepomucenum, sestra Františka Pindáka, paní Bystřická, paní Pecháčková, šéfredaktor Studií Karel Skalický, redaktor Studií Václav Steiner, ekonom František Pindák a novinář Jaroslav Pecháček, vedoucí mnichovské redakce československého vysílání Rádía Svobodná Evropa (osobní archiv Karla Skalického)

směrech. Proto je zapotřebí se jím zabývat. A to nejen tak, že mu budeme odmlouvat, ale že s ním vejdemo do dialogu, v němž se nakonec ukáže, že to, nač klade důraz (byť v nějak znetvořené formě), je vlastně stará křesťanská pravda.³⁵

Dialog s marxisty pro Skalického také znamenal, že je potřeba věnovat zvýšenou pozornost teologiím a teologům, kteří si pro výklad evangelia pomáhají marxistickým filozofickým slovníkem. Za „jednu z nejpozoruhodnějších událostí současného myšlenkového vření“ Skalický považoval, že v těchto teologiích marxismus „oproštěný od oficiální dogmatiky komunistické strany ... začíná objevovat své styčné body s křesťanstvím“ (Skalický upozorňuje, že Marx nevidí náboženství jen jako výraz bídy člověka, ale i jako protest proti ní).³⁶ Konkrétně se pak intenzivně zabýval takzvanou teologií osvobození (též nazývanou „teologie revoluce“), která vznikala během padesátých a šedesátých let v Latinské Americe jako „interpretace

35 SKALICKÝ, Karel: Pokus o nástin ideové linie Studií. In: *Studie*, č. 132 (6/1990), s. 415. Text nástinu schválila redakční rada Studií v březnu 1979, publikován byl až v roce 1990.

36 TÝŽ: Moltmannova teologie naděje pod lupou. In: *Tamtéž*, č. 34–35 (2–3/1973), s. 276 n.

křesťanské víry podle zkušenosti chudých³⁷ a jejíž některé proudy byly později Vatikánem kvůli „nedostatečně kritickému“ používání marxistických konceptů odmítnuty.³⁸ Skalického zájem vycházel také ze zkušenosti, že v letech 1970 až 1985 působil v Generálním domě školských bratří maristů v Římě jako kaplan studentů, kteří „všichni přicházeli z Latinské Ameriky a všichni byli pro teologii osvobození“.³⁹

Zároveň ale Skalický tvrdil, že jak marxismus, tak teologii osvobození ve svém celku odmítá. Například v dopise Ludku Pachmanovi v souvislosti s biskupskou konferencí Latinské Ameriky v Pueblu psal o „nebezpečí“, že teologie osvobození „bude schválena en bloc“.⁴⁰ V článku o teologii naděje Jürgena Moltmanna z roku 1973 nacházel společný rodokmen marxistického učení s bludnými výhonky křesťanství: „...marxismus je budován na jakémisi základním myšlenkovém půdorysu, který má v jádře společný s křesťanskými herezemi a jímž se tak důstojně řadí do tohoto antikristova růženečku.“⁴¹ A již o několik let dříve ve *Studích* kriticky rozebíral marxistickou filozofii naděje Ernsta Blocha.⁴²

Svou snahu o dialog s marxismem Skalický nezdůvodňoval jen situací v katolické církvi, která koncilními reformami naznačila, že chce překonat rozpory s moderním světem, ale také poměry v československém exilu, kam po srpnové okupaci zamířili i bývalí komunističtí funkcionáři a ocitli se tak na jedné lodi s křesťany, kteří je na odchodu z vlasti předešli. Skalický se domníval, že pouze prolamováním bariér mezi těmito dvěma skupinami lze porazit komunistický režim v Československu, a odmítal „zapšklou protikomunistickou mentalitu za každou cenu: šlo mi o to přispívat ke konvergenci všech sil, které jsou schopné přetvářet komunismus zevnitř mírovou cestou bez prolití krve“.⁴³

Skalický se proto nezdřáhal psát ani do časopisu „československé socialistické opozice“ *Listy*, pokud ho o to požádal jejich šéfredaktor, reformní komunista Jiří Pelikán.⁴⁴ Vztah obou exulantů žijících v Římě přitom nebyl jen pracovní, ale také

37 BERRYMAN, Phillip: *Liberation Theology: Essential Facts about the Revolutionary Movement in Latin America and Beyond*. Philadelphia, Temple University Press 1987, s. 4.

38 RATZINGER, Joseph – BOVONE, Alberto: Instruction on certain aspects of the “Theology of Liberation” [online]. 06.08.1984 [cit. 2014-12-11]. Text byl vydán jako oficiální stanovisko Svaté kongregace pro doktrínu víry, jíž Joseph Ratzinger předsedal. Dostupné z: http://www.vatican.va/roman_curia/congregations/cfaith/documents/rc_con_cfaith_doc_19840806_theology-liberation_en.html.

39 Záznam rozhovoru autora s Karlem Skalickým, České Budějovice 23.9.2013 (v osobním archivu autora).

40 Dopis Karla Skalického Ludku Pachmanovi z 11.1.1980 (v osobním archivu Karla Skalického).

41 SKALICKÝ, K.: Moltmannova teologie naděje pod lupou. s. 296.

42 Viz TYŽ: Blochova marxistická filosofie naděje. In: *Tamtéž*, č. 25–27 (1–3/1971), s. 465–488.

43 Záznam rozhovoru autora s Karlem Skalickým, České Budějovice 29.5.2013 (v osobním archivu autora).

44 Jiří Pelikán (1923–1999) byl jedním z čelných představitelů pražského jara v roce 1968. V letech 1963–1968 působil jako ústřední ředitel Československé televize, odkud byl na sovětský nátlak v říjnu 1968 odvolán a poté jmenován radou československého velvyslanectví v Římě. V září 1969 požádal v Itálii o politický azyl. Od roku 1971 začal vydávat dvoměsíčník *Listy* a zapojil se do činnosti Italské socialistické strany, kterou v letech 1979–1989 zastupoval v Evropském parlamentu. (Zdroj: Jiří Pelikán. In: *Listy: Dvoměsíčník pro kulturu*

Karel Skalický (vpravo) s bývalým poslancem Československé strany lidové Bohumírem Bunžou v roce 1982 v Římě (osobní archiv Karla Skalického)

přátelský. Skalický vzpomíná, jak spolu chodili na pizzu a víno poblíž Pelikánova bytu: „A při vínu potom: a kdo je pro tebe ten Ježíš Kristus? A tam se o to začal zajímat. On přestal být komunista a ateista. Nebyl to křesťan, který by se mohl svatořečit, ale on rozhodně nebyl proti nám.“⁴⁵

Stanoviska konzervativních kritiků

Jak již bylo předesláno v úvodu, na rozdíl od Skalického, jenž podporoval koncilní apel na pastorační otevřenost vůči nekatolickým myšlenkovým směrům, jeho kritici naopak vůči těmto proudům zaujímali silně kritickou pozici. Na koncilní reformy pohlíželi v zásadě s nedůvěrou a odmítali snahy o ekumenismus, dialog s nekřesťanskými náboženstvími a sekulárními ideologiemi, především s komunismem. Alexander Tomský s dlouhým odstupem času resumoval protikladné názorové pozice účastníků sporu:

a dialog [online]. 07.03.2014 [cit. 2014-12-11]. Dostupné z: <http://www.listy.cz/pelikan.php?text=život.>

45 Záznam rozhovoru autora s Karlem Skalickým, České Budějovice 29.5.2013 (v osobním archivu autora).

„Skalický dával přednost všemu, co konzervativci nesnášeli, a nejen v teologii. Jeho otevřenost vůči světu byla heterogenní otevřenost vůči kritice církve, čili otevřenost vůči liberálnímu humanismu, který staví na první místo autonomního, v podstatě zbožštělého jedince a s církevním diktátem nesouhlasí z principu. Proto je ten spor tak divoký – ani jedna strana ale nemůže dnešní modernismus a antimodernismus v církvi definovat. Týká se to hlavně: svěcení a postavení žen v církvi, antikoncepce, předmanželského sexu, demokratičnosti v církvi, sekularizace liturgie (posvátna), ale i spásy (*sola ecclesia*), náboženského dialogu a pravdivosti různých věr atd. Je to tendence – nemá definovatelnou hranici. Levice táhne k eklekticismu, pravice k fundamentalismu.“⁴⁶

„Důsledný antikomunismus“ byl podle konzervativců „opravdu nutný“⁴⁷ a Skalického obviňovali z ideologické cenzury, protože ve *Studii* nedával prostor autorům, kteří by chtěli „hlásat, že (marxistický) socialismus je zásadně mylný a vnitřně špatný anebo že není slučitelný s křesťanstvím“.⁴⁸ Prosazovali vlastní představy o tom, jak by měla redakce vybírat články, totiž „omezit vydávání prací býv[alých] komunistů a (neo)marxistů ve *Studii* na minimum“ a zároveň „přednostně publikovat práce našich lidí (tj. katolíků – pozn. autora), i když nejsou tak význační“.⁴⁹

Do centra pozornosti kritiků se dostala i Skalického angažovanost v teologii osvobození a studium jednoho z jejích hlavních představitelů Josepha Comblina. Učení tohoto belgicko-brazílského teologa považovali za heretické a obviňovali jej, že rozlišováním mezi údajně reakční hierarchií a pokrokovým klérem zavádí do katolické církve marxistický koncept třídního boje.⁵⁰ Skalický jakožto „stoupenec“⁵¹ této teologie se proto také v jejich očích stal „heretikem“ a „nevěřcem“.⁵²

Ačkoli kritici odmítali především dialog s marxismem, vyjadřovali se negativně i k osvětenství a období první republiky. Václav Vostřez například vytkl Skalickému, že ve své přednášce zveřejněné ve *Studii* mluvil o „obrozensko-masarykovské“ tradici: takové pojmenování hodnotil jako „příliš za vlasy přitažené“ a soudil, že „je sporné, zda taková tradice v českém národě vůbec existovala“. Osvětenství pak Vostřez na tomtéž místě označil za „mezinárodní spiknutí zla“.⁵³

Nevoli vzbudila i Skalického kladná recenze vzpomínkové knihy *Pláč koruny české*, v níž literární historik Václav Černý odsuzoval jednání některých českých katolíků,

46 Dopis Alexandra Tomského autorovi ze 14.10.2013 (v osobním archivu autora).

47 *Archiv koleje Nepomucenum* (Řím), sl. Bohemicum 26, dopis Stanislava Hofírka redakci *Studii* z 15.4.1982.

48 Dopis Františka Pinďáka Karlu Skalickému z 29.3.1979 (v osobním archivu Karla Skalického).

49 Tamtéž.

50 František Pinďák to tvrdil ve své stati „Jak Joseph Comblin překonal Zjevení“ a v pamfletu „Studie pomlouvají kardinála Tomáška“ z 1. září 1980. Oba texty se nacházejí v osobním archivu Karla Skalického.

51 *Archiv koleje Nepomucenum*, sl. Bohemicum 26, otevřený dopis Miroslava Nováka redakci *Studii* z ledna 1983.

52 Anonymní dopis skupiny Omnes unum zaslaný do redakce *Studii* ze srpna 1983 (v osobním archivu Karla Skalického).

53 Dopis Václava Vostřeza Karlu Skalickému z 10.9.1978 (v osobním archivu Karla Skalického).

kteří se v období takzvané druhé republiky dali do služeb autoritářského režimu, eventuálně za protektorátu kolaborovali s nacisty. Skalický na jejich adresu v recenzi napsal: „Šlo zřejmě o katolíky, kteří nepřijali ducha Francouzské revoluce, kteří nepřijali demokracii, a proto nemohli přijmout ani masarykismus. Vím, jak mne jako mladého bohoslovce šokovalo setkání s jedním církevním činitelem, který rozhodně odmítal Masaryka. Ostatně nemáme s takovými katolíky tak trochu potíže ještě dnes, kdy jsme nikoli v letech třicátých, ale sedmdesátých?“⁵⁴

Exiloví zastánci Skalického

Na výše uvedené kritiky zareagovali záhy čeští exulanti, kteří stáli mimo Křesťanskou akademii. V dostupné korespondenci vyjadřovali Skalickému bez výjimky jednoznačnou podporu. Otevřenost *Studií* vůči nekatolickému světu považovali za jednu z hlavních kvalit časopisu a vymezovali se často posměšně vůči „dřevěným hlavám“⁵⁵ konzervativních kritiků.

Spisovatel a překladatel Michal Konůpek z Osla například reagoval velmi výmluvným způsobem na Václava Vostřeze: „Netroufal on by si případně i zakazovat knihy? Ve jménu své víry? Nechtěl by vzít ten job po páteru Koniášovi? (...) Nedovedu si představit, kolik takových jako p. Vostřez ve Vaší církvi je a jakou mají moc se prosazovat. Ale nový Kristův tajemník, lyžař a básník Wojtyla takový, myslím, není.“⁵⁶

Filozof Erazim Kohák zase vysoce ocenil výjimečnost *Studií*: „Od zániku *Křesťanské revue* (tedy od Února)⁵⁷ nebyla křesťanská alternativa zastoupena na naší intelektuální scéně. Křesťané jako by se stáhli ... české myšlení, tu intelektuální práci národa, přenechali skoro zcela socialistům (*Listy*) a liberálům (*Svědectví*). Vašimi *Studiemi* se křesťanství hlásí k slovu jako závažná alternativa. Byla by nekonečná škoda, kdyby se zas stáhlo do církevního ghetta.“⁵⁸

V podobném duchu psal i písničkář Jaroslav Hutka: „Myslím, že (*Studie* – pozn. autora) v naší české tradici jsou první svého druhu. Všechny křesťanské časopisy, které jsem z tohoto a částečně i minulého století poznal, měly tendenci separovat se od života jako od čehosi nečistého a pokoušely se vznést k jakési vizi nadzemských vidin, ale jelikož pod nimi ta reálná zem nebyla, nemohly být ani nadzemské. Očisťovaly se od špinavého pozemského života, a to jen znamenalo, že se odstrčily

54 SKALICKÝ, Karel: Radost nad pláčem. In: *Studie*, č. 57 (3/1978), s. 238.

55 Dopis Václava Bělohorského Karlu Skalickému z 27.4.1979 (v osobním archivu Karla Skalického).

56 *Archiv koleje Nepomucenum*, sl. Bohemicum 24, dopis Michala Konůpka Karlu Skalickému s datací „Velikonoce 1979“.

57 Erazim Kohák zde má na mysli její „převzetí“ a disciplinování pod šéfredaktorem Josefem Luklem Hromádkou, který zastával kladný postoj ke komunistickému režimu. *Křesťanská revue* vycházela po celou dobu jeho trvání v Československu.

58 Erazim Kohák v dopise Karlu Skalickému z 12.7.1979 (v osobním archivu Karla Skalického).

NEODPOVĚDNÝ DOPIS! (tj. dopis, na nějž netřeba odpovídat)

ERAZIM KOHÁK
dohled jsem si jistě vyhal!

12.7.1979

Milý příteli

udělal jste mi velikou radost dopisem. Přednášku zrovna přepsuji na čisto – soustředil jsem se na vypořádání s dvěma módními západní filosofie, psychoanalýzou a historicismem, z mravního (tj. "renesancně" humanistického) hlediska. Poštu ji Vám a Karlu Hrubému přišli týden v Žetčině a v angličtině – němčina je pro mě příliš obtížná.

Je mi líto, že narážíte na tolik nepochopení. Dr. Belohradský mi už psal, že prý se „rozpoutal boj o Studie“ – je to škoda. Ze Studie jste udělal časopis vysoké úrovně, křesťanský a přitom citlivý. Je ho třeba – zvlášť dnes, že církev nemůže dovolit nic drobného. Boku je třeba složit těm nejlepším, čeho jsme schopni. Omlouvat křesťanství je rovní – a ovšem zvylost! Delším si naděje, že Wejtgla, který na rozdíl od mnoha církevních hodnostářů nepostl šivot v církevním ghetu, to chápe a že lidé jako Vy v něm naleznou oporu. Ano – nedělat z Křesťana hasičku!

Totiz tab: od zániku Křesťanské revue (tedy od úvodu) nebyla křesťanská alternativa zastoupena na naší intelektuální scéně. Křesťané jako by se stáhli do se české myšlenky, tu intelektuální práci národa, přemýšleli skoro zcela dle socialist (listy) a liberální (Svědeckí). Vaším Studiem se křesťanství hlásí k slovu jako závažná alternativa. Bylo by nehoučnou škoda, kdyby se zas stáhlo do církevního ghettu.

Tak Vám přeju zdav – Pán Bůh s Vámi!

Srdce Vaš
erazim kohák

Jednou z exilových osobností, které ve sporu o Studie vyjádřily svou podporu šéfredaktorovi Karlu Skalickému, byl 12. července 1979 filozof Erazim Kohák (osobní archiv Karla Skalického)

do ústraní, do subjektivního žvanění a psaní etýd na několik původně posvátných a plnohodnotných pojmů.⁵⁹

59 Archiv koleje Nepomucenum, sl. Bohemicum 24, dopis Jaroslava Hutky Karlu Skalickému ze 17.7.1979.

A stejného uznání se Skalickému dostalo od filozofa Václava Bělohradského: „Jsem ... rád jako protestant, jako liberál, jako český intelektuál v exilu, že řídíš *Studie*, protože jen proto v nich najdu místo. V nějakém klerikálním [časopise] bych je jistě nenašel. Zdůrazňuji, že prestiž *Studií* vzrostla, a ne klesla. Jestli ovšem nějaký protimasarykovští katolíci (a existují ještě takové vykopávky) se revue odcizili, tak to znamená, že se odcizili skutečnosti.“⁶⁰

Reakce z Československa

Zprávy o názorové přestřelce mezi redakcí *Studií* a konzervativními katolíky se dostávaly i do Československa. Dochované dopisy, jež odsud přicházely na římskou adresu redakce, jsou nejčastěji anonymní (podepsané například „Lector“, „Jan Příbram“ či skupina s označením „Šestice z Prahy“), některé z nich ale podepsaly známé osobnosti z okruhu disentu jako Václav Benda či Josef Zvěřina. S jedinou výjimkou tyto dopisy vyjadřovaly podporu Skalického liberální linii. Nutno však podotknout, že tento vzorek není reprezentativní a že ve skutečnosti mezi katolickými intelektuály v Československu nepanovala názorová jednotnota.⁶¹

Některým katolíkům žijícím v Československu připadala debata mezi liberály a konzervativci o tom, zda se má katolická církev otevírat modernitě, či ne, velmi vzdálená: „...některé exilové reálie ... vyvolávají v naší katolické exilové obci diferenciaci, již není zde, ve staré vlasti, snadno rozumět. (...) Domníváme se, že ‘pravolevé schéma’, platné na Západě, už není totožné s obdobnými orientačními pomůckami užitečnými doma za železnou oponou.“⁶²

Katolickou obec v Československu podle nich přirozeně spojoval boj o holé přežití tváří v tvář totalitnímu režimu, zatímco spory ohledně podoby ortodoxie se

60 Dopis Václava Bělohradského Karlu Skalickému z 27.4.1979 (v osobním archivu Karla Skalického).

61 Teolog Oto Mádr v roce 1969 podle zprávy StB dělil názorové proudy katolických intelektuálů v Československu na „pravici (Habáň a Veselka), pravicový střed (Šprunk a jeho skupina), levicový střed (Oto Mádr, Mandl, Rudolf) a levici (Frei, Němec, Sokol)“. (ABS, f. I. správa SNB (Hlavní správa rozvědky), reg. č. 45124, zpráva agenta Jaroslava Kunčíka (s krycím jménem Sud) z 27.6.1969. Kněz Jaroslav Kunčík se pohyboval v úzkém vedení Křesťanské akademie v Římě.) Karel Skalický zase mluví o třech tehdejších názorových proudech: liberálním, reprezentovaném např. filozofem Jiřím Němcem, který vycházel z myšlenek francouzského filozofa Pierra Teilharda de Chardin; tomistickém středním proudem, zastoupeném např. filozofem a komeniologem Stanislavem Sousedíkem, filozofem a matematikem Karlem Šprunkem či filozofem a přírodovědcem Josefem Petrem Ondokem, jenž se hlásil k myšlenkám lucemburského benediktinského filozofa Josepha Gredta; a radikálně tomistickém směru, reprezentovaném např. filozofem a právníkem Kazimírem Večerkou, který čerpal z idejí francouzského teologa Reginalda Garrigou-Lagrange. (Záznam rozhovoru autora s Karlem Skalickým, České Budějovice, 27.2.2014, v osobním archivu autora.)

62 *Archiv koleje Nepomucenum*, sl. Bohemicum 26, dopis podepsaný anonymní „Šesticí z Prahy“ redakci *Studií* z 26.2.1984. Tato skupina o sobě v dopise píše: „Je nás šest, psychologové, lékaři, sociologové. Pracujeme ve zdravotnictví a v poradenství. Nepovažujeme v současné době za možné zveřejnit svá jména.“

dostávaly na vedlejší kolej: „Uvažte, že pro kruhovou sebeobranu nás, české katolíky doma, mobilizovat zvenku netřeba, činíme tak sami.“⁶³ „Jisté osobní potěšení mi činí fakt, že se nenecháte (alespoň navenek) znervóznit polemickými střety všelijakých ‘konzervativismů’ a ‘progresismů’, protože katolicita čili obecnost je jen jedna.“⁶⁴

Katolíci ve vlasti, jejichž dopisy redakci *Studií* se dochovaly, se cítili jednotní nejen mezi sebou, ale i s dalšími zástupci disentu, kteří spolu s nimi bojovali proti totalitnímu režimu. Tento pocit solidarity vyjadřoval například psychiatr Petr Přihoda, který svůj list podepsal pseudonymem Jan Příbram, pod nímž publikoval v samizdatu: „V poslední době jsem měl zvlášť radost, že nechcete zůstat ve slonovinové věži teoretického přemítání a že jste ochotni sestoupit i k ‘celníkům a publikánům’, tj. že věnujete pozornost i místo zcela aktuálním politickým reáliím současného Československa. Že např. uveřejňujete i autentickou tvorbu činitelů současného zdejšího opozičního hnutí, třebaže u řady z nich je jejich vztah ke křesťanství přinejmenším velmi nejasný. Spatřuji v tom Váš velmi prozíravý čin; je to – řečeno s jistou patetickou nadsázkou – otevření chrámových vrat zástupům.“⁶⁵

Pisatelé z Československa vesměs apelovali na jednotu exilu, obsah *Studií* hodnotili velmi kladně a naopak vytýkali konzervativcům, že celý spor rozdmýchávají. „Mohli bys zařídit, aby sem chodilo více čísel toho časopisu *Studie*? Spousta lidí to žádá,“ důvěrně se obracel na Skalického anonymní pisatel. „Má to tu fantastický ohlas, čte se to v kruzích, kde by to člověk vůbec nečekal. Já být papežem, tak zvýším náklad, protože to je vyloženo nejen ‘nájezd’ na hradby ateistů a exkomunistů (mají ještě nějaké hradby?), ale i na ty ‘evandělky’, kteří si tu obvykle drželi názorovou a ideovou čistotu.“⁶⁶

Pisatel jednoho z dopisů také požadoval shovívavost vůči marxistům: „Zvláště citlivou stránkou tohoto problému je otázka našeho vztahu k reformním komunistům, radikálním socialistům apod. doma i v exilu. Domníváme se, že není ku prospěchu jednostrannost, s níž jsou vydáváni za nepolepšené hříšníky, s nimiž se nediskutuje. Dialog zajisté nevedeme se zlem. Co však s lidmi, kteří se ocitli v jeho moci? Máme snad sehrát jakousi generálku Posledního soudu, v níž se pro naše vlastní zadostiučnění chopíme soudcovské role sami?“⁶⁷

Teolog Josef Zvěřina pak v souvislosti s prosakujícími zvěstmi o finančních problémech *Studií* vyjadřoval obavy z jejich možného zániku: „S bolestí jsme zaslechli zde nečekanou zprávu, že Křesťanská akademie nechce financovat *Studie*. (...) Tento časopis byl nám zde velmi účinnou, ba vynikající pastorační pomocí – a to jak svou úrovní, tak i svou otevřeností. (...) Důvod je údajně ten, že jdou ‘doleva’. Tyhle nálepky jsou ošidné! Jde o pravdu, hledání pravdy.“⁶⁸

63 Tamtéž.

64 Dopis Petra Přihody (podepsaný pseudonymem Jan Příbram) redakci *Studií* z 10.3.1980 (v osobním archivu Karla Skalického).

65 Tamtéž.

66 Anonymní nedatovaný dopis Karlu Skalickému (v osobním archivu Karla Skalického).

67 *Archiv koleje Nepomucenum*, sl. Bohemicum 26, dopis podepsaný anonymní „Šestici z Prahy“ redakci *Studií* z 26.2.1984.

68 Tamtéž, dopis Josefa Zvěřiny redakci *Studií* z 31.1.1984.

Dr. Karel Skalický
vydavatel "Studií"
Řím

Vážený pane doktore,

při své nedávné návštěvě Prahy jsem se setkal s celou řadou
věřících lidí. Při diskusích jsem vždy zjistil, že všichni
znají Vámi vydávané "Studie" a si jich také velmi váží.
Povazuji tento časopis za velmi užitečný a přeji Vám do
další práce mnoho úspěchů.

Nezlobte se že se nepodepiši, dělám to z bezpečnostních
důvodů. Pan opat Opasek Vám potvrdí pravost tohoto dopisu.

Milý Karle,

Nejmenovaná osoba, kterou dobře znám, byla na návštěvě
v Praze v červenci 1980 a hovořila s několika prominentními katolíky,
z nichž někteří podepsali Chartu. Dopis není podepsán především proto,
aby se aspoň za rok cesta mohla opakovat. Protože nejmenovanou osobu
velmi dobře znám a s ní jsem též po návratu déle hovořil, mohu potvrdit
obsah dopisu.

Srdečně pozdravuje a na další sešity Studií se těší

10. srpna 1980

AN

Anastáz Opasek OSB.
opat břevnovský

Břevnovský opat Anastáz Opasek v dopise z 10. srpna 1980 zprostředkoval Karlu Skalickému sdělení z Československa, že římské Studie jsou tam mezi věřícími čteny a chváleny (osobní archiv Karla Skalického)

Pokusy o odstranění Karla Skalického

Cílem konzervativních kritiků zpočátku bylo, aby se koncepce časopisu změnila v souladu s jejich ideovými představami. Karel Skalický jim nejprve odpověděl tím, že oficiálně sepsal svou redakční koncepci: „Pod tíhou ... kritik, avšak povzbuzen i četnými uznáními, jsem byl nucen formulovat svou představu o ideové linii *Studií*. To jsem učinil v druhé polovině února 1979, kdy jsem napsal 'Nástin ideové linie *Studií*'. Ten jsem předložil širší redakční radě *Studií* na schůzi, která se konala v Nepomucenu 4. března 1979. Redakční rada vyjádřila souhlas...“⁶⁹

69 SKALICKÝ, Karel: Slovo na rozloučenou s našimi čtenáři. In: *Studie*, č. 132 (6/1990), s. 407.

Skalický v tomto nástinu obhajoval otevřenost časopisu vůči současnému světu, která podle něj vyplývala z toho, že „poslední a nejvyšší zřetel, jímž se má řídit linie *Studií*, je pastorální“. Pastoraci si přitom nepředstavoval pouze jako „bdění nad čistotou nauky, ale spíše [jako] ono prozíravé vedení lidu Božího dějinami s neustálým zřetelem na Boží království“. Jinými slovy, „*loci theologici* nejsou jen Písmo a Tradice, ale ... teologickým ‘místem’ musí být i naše *přítomná* situace, v níž žijeme a kterou žijeme“.⁷⁰ Takto pojatá pastorece, uváděl Skalický, vycházela ze závěrů Druhého vatikánského koncilu.

Studie měly podle Skalického sloužit k osvobození národa od totalitního režimu, k čemuž bylo zapotřebí „především *konvergence* všech sil, všech ideově-politických orientací“. Proto časopis „musí nabourávat tu mentalitu, podle níž – abych citoval volně z jednoho dopisu – ‘exil je dokonale rozčleněn, bývalí komunisté vyvíjejí sice velkou politickou aktivitu, ale v čsl. exilu tvoří izolovanou skupinu, protože slušní a vzdělaní lidé jsou soustředěni v SVU (Společnosti pro vědy a umění – pozn. autora), případně Křesťanské akademii““. Stránky *Studií* proto byly otevřeny i autorům marxistického založení. Načtení z ideologické cenzury Skalický oponoval argumentem, že „pokud je splněn požadavek kompetence autora, neexistuje princip, který by vylučoval toho, kde sám se nevylučuje. Nemůžeme se dopouštět systematické diskriminace, kterou pak ospravedlníme tím, že ji povýšíme na nějaký princip. Kdo je ochoten se svými příspěvky začlenit do ideové linie *Studií* ve shora nastíněném smyslu, je vítán.“⁷¹ Takové stanovisko ovšem implikovalo, že na stránkách *Studií* není vítán ten, kdo nepřijímá pastorální otevřenost vůči současnému světu – tedy ten, kdo by chtěl kritizovat otevřenost jako takovou.

Konzervativní kritici po publikaci programového nástinu z pera Karla Skalického v roce 1979 neutichli a dál se stejnými obviněními bojovali proti autorovi, tentokrát již s cílem odstranit ho z čela redakce. Ve svých projevech se přitom nezdráhali občas uchýlit ke značně ostrému tónu a nepodloženým výrokům. František Pindák například v dopise Skalickému položil řečnickou otázku: „Jak si mohl ... militantní liberál, sociolog Bělohradský, hlásící se k M. Friedmanovi a F. Hayekovi ... pošetile představovat, že by se mu otevřely stránky *Studií*?“⁷² Sám Bělohradský toto tvrzení po měsíci dementoval, s tím že se „nepovažuje za nevydáváného autora ve *Studiích*; naopak, nikdy jsem neměl žádné potíže publikovat mé studie v tomto časopise.“⁷³

Pindák také redakci *Studií* obviňoval, že vede kampaň proti kardinálovi Františku Tomáškovi: „V každém čísle *Studií* od č. 65 (září–říjen 1979) najdeme ... hrubé útoky ve filozoficky se tvářících člancích i dokumentech, v nichž je šmahem odsuzována celá církevní hierarchie u nás, a pan kardinál je tak kladen na stejnou úroveň jako

70 TÝŽ: Pokus o nástin ideové linie *Studií*. In: *Tamtéž*, s. 410 (viz pozn. 34).

71 *Tamtéž*, s. 414.

72 Dopis Františka Pindáka Karlu Skalickému z 29.3.1979 (v osobním archivu Karla Skalického).

73 Dopis Václava Bělohradského Karlu Skalickému z 27.4.1979 (v osobním archivu Karla Skalického).

neblaze proslulý biskup Vrana⁷⁴ z Olomouce.“⁷⁵ I přesto však Tomášek v jednom z dopisů Skalickému poděkoval za půjčení výtisku *Studií* a dodal, že „je to opravdu živé svědectví pro Krista s oslovením dnešního člověka“.⁷⁶

Střety se odehrávaly také na sympoziích Křesťanské akademie, kde se konzervativní kritici snažili přesvědčit členskou základnu, aby ve volbách redakci *Studií* obměnila. Nejenergičtější zde vedle Pindáka⁷⁷ vznášel své požadavky Miroslav Novák. Skalický si v dopise předsedovi Křesťanské akademie Karlu Schwarzenbergovi například stěžoval, že sympozia v září 1980 „bylo nakonec zneužito k provokaci proti mně. Tak alespoň pochopil vystoupení Miroslava Nováka Otec Ovečka, když řečníka přerušil a vyzval ho, aby se držel námětu a mně se přede všemi omluvil.“⁷⁸

Předvolební agitace kritiků byly posilovány i anonymními dopisy, „rozesílanými na české kněze v zahraničí, tu podepsané jakýmsi fantomatickým sdružením ‘Nová cesta’, tu zase ‘Omnes unum’, ale vždycky se požadovalo: ‘Zvedněte i Vy svůj hlas proti dr. Skalickému, žádejte jeho odchod z funkce’ nebo ‘Postavme se kategoricky proti progresisticko-komunistické linii *Studií*’ a tak podobně“.⁷⁹ Anonymní „Katolická skupina Anima una“ ve svém dopise rozeslaném před volbami vedení *Studií* v roce 1983 navrhovala do čela časopisu Jaroslava Polce, Josefa Benáčka a Miroslava Nováka.⁸⁰

Oficiálním kritikům ani anonymním sdružením se však členy Křesťanské akademie přesvědčit nepodařilo. Skalický byl totiž na každoročních sjezdech této instituce v letech 1980 až 1983 vždy potvrzen ve funkci hlavního redaktora. Výsledky hlasování ukazují, že i přes ostrý a naléhavý tón kritik stála Křesťanská akademie výrazně na straně Skalického – v roce 1980 ho v netradičním tajném hlasování⁸¹

74 Josef Vrana (1905–1987) byl titulární biskup a apoštolský administrátor olomoucké arcidiecéze, kterého papež Pavel VI. jmenoval do funkce v roce 1973 jako ústupek československé vládě v nerealistickém očekávání konstruktivnější církevní politiky z její strany. Vrana nechalvalně proslul svou vstřícností ke komunistickému režimu a angažovaností v kolaborantském hnutí katolických duchovních *Pacem in terris*.

75 PINDÁK, F.: Studie pomlouvají kardinála Tomáška (viz pozn. 50). Text je datován 1.9.1980.

76 Nedatovaný dopis Františka kardinála Tomáška Karlu Skalickému (v osobním archivu Karla Skalického).

77 V zápise ze zasedání Křesťanské akademie, které se konalo ve dnech 4. a 5. září 1980 v Brixenu, je František Pindák označen jako „mluvčí stížností“ (viz *Archiv poutního domu Velehrad*, zápisy ze zasedání Křesťanské akademie).

78 Dopis Karla Skalického Karlu Schwarzenbergovi z 6.11.1980 (v osobním archivu Karla Skalického).

79 SKALICKÝ, K.: Slovo na rozloučenou s našimi čtenáři, s. 407 (viz pozn. 69). Zmíněné anonymní dopisy jsou uloženy v archivech v Nepomucenu, v poutním domě Velehrad a v osobním archivu Karla Skalického.

80 *Archiv koleje Nepomucenum*, sl. Bohemicum 26, dopis „Katolické skupiny Anima una“ redakci *Studií* z dubna 1983.

81 Skalický tento postup ostře kritizoval v dopise předsedovi Křesťanské akademie Karlu Schwarzenbergovi: „Jistě si pamatujete, že o všech funkcionářích KA se hlasovalo veřejně pouhým zvednutím ruky, zatímco o mně, a jen o mně, se hlasovalo tajně. A nikdo, naprosto nikdo, se mě nezeptal, zda s takovým postupem souhlasím. Tím jsem byl postaven do situace, kdy ti, kdo mi nebyli příznivě nakloněni, mohli hlasovat o mně tajně, zatímco já jsem

Skupina konzervativních kritiků Studií podepsaná jako sdružení Omnes unum v srpnu 1983 vyzývala členy Křestanské akademie, aby se ve volbách nového vedení zbavili „senilních a naivních“ a dali hlas jen opravdovým „zastáncům křestanského světového názoru“ (osobní archiv Karla Skalického)

musel o nich hlasovat veřejně. Myslíte, že tohle je správné? Jak to definovat? Snad nespravedlnost? Ne, Jasnosti. To je diskriminace.“ (Dopis Karla Skalického Karlu Schwarzenbergovi z 6.11.1980, v osobním archivu Karla Skalického.)

znovuzvolila hlavním redaktorem *Studií* v poměru dvacet hlasů ku sedmi, a podobně tomu bylo i v dalších letech.⁸²

Ke zřejmě nejzávažnějšímu počínu se kritici odhodlali na jaře 1980: tehdy se obrátili přímo na papeže Jana Pavla II. dopisem, ve kterém Skalického obviňovali z hereze. Dostupná je zatím pouze odpověď neznámému autorovi tohoto udání,⁸³ kterou koncipoval biskup pro Čechy žijící v exilu Jaroslav Škarvada. Vyplývá z ní, že toto obvinění bylo zdůvodněno údajnou filomarxistickou orientací šéfredaktora *Studií*, jeho kritikou Svatého Otce a ideovou spřízněností s kolaborantským kněžským hnutím *Pacem in terris* v Československu. Škarvada ve své odpovědi neskrýval před autorem udání rozčarování: „Byl jsem z Vašeho dopisu velmi smutný a trvalo mi pár dnů, než jsem to jaksi strávil. (...) Zdálo se mi to nějak podle modelu soudruhů. Když nemohu převládnout argumenty anebo hlasováním, tak protivníka fyzicky eliminuji: udám ho.“⁸⁴

Příkrost konzervativních kritik vůči Skalickému a jeho linii vnímal negativně i Karel Vrána, zastávající tehdy funkci rektora římské koleje *Nepomucenum*, který se ale zároveň snažil najít jejich vedlejší pozitivní efekt: „Plodné kritice běží předně o věcné poukázání na skutečné nedostatky. Varuje se proto osobních útoků a nepoužívá pravdu jako obušek. Jsem přesvědčen, že nynější a dosavadní kritické hlasy nezůstaly bez povšimnutí a že přes všechnu svou živelnost a drsnost přispěly k tomu, že redakce upřesnila svou ideovou linii.“⁸⁵

Konzervativní katolíci si po těchto neúspěších v roce 1983 založili revui *Rozmluvy* (pod heslem „rozmlouvat, nikoli diskutovat“),⁸⁶ kterou do roku 1987 vydával a redigoval v Londýně Alexander Tomský. Sám k tomu o více než tři desetiletí později uvedl: „Preisner mě ... přesvědčil, že chybí časopis pro *suo domo*, důsledně antikomunistický, konzervativní, katolicky ortodoxní, a nikoli heterodoxní, ekumenický, či dokonce podléhající chiméře dialogu s marxisty nebo teologii osvobození jako římské *Studie*.“⁸⁷

Liberální katolíci *Rozmluvy* považovali za „vzdoročasopis“ vůči *Studiím*, o čemž svědčí například negativní reakce na jeho první číslo od Josefa Zvěřiny.⁸⁸ Za pravdu

82 V roce 1983 v poměru třicet dva ku sedmi, v roce 1986 v poměru dvacet ku čtyřem (*Archiv poutního domu Velehrad*, zápisy ze zasedání Křesťanské akademie).

83 Samotný dopis se s velkou pravděpodobností nachází ve Vatikánském tajném archivu.

84 Dopis biskupa Jaroslava Škarvady neznámému adresátovi, který zaslal papeži stížnost na Karla Skalického, datováno „na Bílou sobotu“ 1980 (v osobním archivu Karla Skalického).

85 *Archiv koleje Nepomucenum*, sl. Bohemicum 26, nedatované „Stanovisko ke *Studiím*“ Karla Vrány.

86 TOMSKÝ, Alexander: Rio Preisner – svědek katastrofy a prorok zhroutil Západu. In: *Kontexty*, roč. 8, č. 1 (2016), s. 56.

87 Tamtéž, s. 55.

88 V lednu 1984 to Zvěřina komentoval v dopise redakci *Studií* následujícími slovy: „Viděl jsem první číslo *Rozmluv*. Bojím se, že jsou papežštější než papež a že nás zase vrací o mnoho let zpět. Už jsme byli rádi, že tento druh katolicismu po II. vatikánském koncilu vymizel. Bojím se, že se vrací.“ (*Archiv koleje Nepomucenum*, sl. Bohemicum 26, dopis Josefa Zvěřiny redakci *Studií* z 31.1.1984.)

Na sympoziu Nepomucena v Římě 18. června 1982 přednáší rektor koleje Karel Vrána, jemuž naslouchají (zleva) šéfredaktor Studií Karel Skalický, Otakar Navrátil, novinář Jiří Lederer a germanista a filozof Rio Preisner (osobní archiv Karla Skalického)

jim dával už samotný úvodník prvního čísla *Rozmluv*, nazvaný příznačně „Z druhé strany“, v němž se Tomský vůči nim vymezil: „Dávno integrování v život Západu, a přitom úporně střežící svoji varovnou ‘východoevropskou zkušenost’, můžeme právě my podat svědectví o zápasu nynějšího papeže (Jana Pavla II. – pozn. autora) s gnostickými interpretátory Koncilu. Jak podivuhodně povědomí jsou nám liberální katolíci, kteří chápou Druhý vatikánský koncil obdobně, jako komunisté chápou sjezd Strany. A tak je poslední koncil pokaždé vyzdvížen v absolutum, jímž se negují všechny ostatní. (...) Přes názorové rozdíly v redakci tohoto katolického časopisu spojuje její členy politické přesvědčení, že křesťanství je slučitelné s konzervativně chápaným politickým liberalismem. Liberalismus, zbavený svého dávného antiklerikalismu, pragmatický liberalismus, jenž sám sebe nepovýšil na ideologii, totiž chrání svobodu jedince a trhu, aniž by křesťany omezoval volně působit.“⁸⁹

O něco dále Tomský hovořil o situaci v Československu, přičemž kritizoval Václava Havla a jeho liberální pojetí humanismu: „...i zde si ti nejbystřejší povšimli, že humanitní ideály, které nahradily víru v Boha (Václav Havel), stojí právě svým antropocentrismem na pozadí národní tragédie. Formulováno ostřeji: což netkví takovýto humanismus svými kořeny, podobně jako socialismus každé provenience,

⁸⁹ TOMSKÝ, Alexandr: Z druhé strany. In: *Rozmluvy*, roč. 1, č. 1 (1983), s. 3.

ve víře, že lidský svět lze beze zbytku organizovat, sjednocovat, řídit? Nepochybně lze, ale s tragickými důsledky.“⁹⁰

Skalický versus Jaroslav Václav Polc

Měl boj o *Studie* ještě jinou rovinu než jen čistě ideologickou? Karel Skalický tvrdil, že ačkoli vedl časopis již od roku 1966 a od té doby „se tu tam ve *Studiích* objevil nějaký ten kvazimarxista“, začaly první kritiky pršet až „od roku 1977, kdy *Studie* prolomily bariéru mezi exilem a domovem, začaly uveřejňovat i příspěvky z domova, otevřely se Chartě a disentu a začaly mít doma ohlas. V tom okamžiku nastal kravál.“⁹¹ Domníval se proto, že celý spor mohl vyprovokovat prostřednictvím rozvědky pražský režim, který se ve stejné době – jak již o tom byla řeč – snažil redakci *Studií* zdiskreditovat v několika propagandistických kampaních. Tuto svou domněnku rozvíjel v emotivním dopisu Luďku Pachmanovi v září 1980: „Nevím ... s jakým svědomím někteří o mně prohlašují, že jsem neomarxista. Evidentní (nebo též sprostá!) pomluva, a přinejmenším intelektuální nepoctivost. Někteří lidé však pracují, jak tak vidím, lží, pomluvou a provokací. *Studie* jsou dnes pražskému režimu nepohodlné. Jde o to, jak mě z jejich redakce odstranit. Rozšíří se pomluvy, že Skalický je neomarxista, a budeme ho provokovat, aby se někde uřek, a pak ho chytmem za slovo a znemožníme ho. Výsledek? On zmizí z redakce *Studií* a *Studie* se tím ‘znormalizují’ a nebudou pražské pány rušit.“⁹²

Takovouto možnost, že by některý z konzervativních kritiků útočil na Skalického na zadání pražské rozvědky, lze však dnes na základě dochovaných dokumentů v Archivu bezpečnostních složek téměř s jistotou vyloučit. Jaroslav Václav Polc jako jeden z hlavních oponentů Skalického, který by v této souvislosti jako jediný připadal do úvahy, protože se v šedesátých letech nějaký čas scházel s československým rozvědkářem v Římě, udržoval podle dostupných archivních dokumentů tento kontakt pouze do roku 1966.⁹³ Z každoročního plánování rezidentury rozvědky v Římě v rámci „aktivního opatření“ nazvaného „Vládce“ v letech 1974 až 1982 lze sice vyčíst, že „Vatikán společně s ideodiverzními centry čs. kněžské

90 Tamtéž.

91 Dopis Karla Skalického Luďku Pachmanovi z 25.9.1980 (v osobním archivu Karla Skalického).

92 Tamtéž.

93 Zpráva StB z 20. října 1967 uvádí: „POLC byl rozpracováván jako příslušník kněžské emigrace (nepřímo). Styk s ním navázal pracovník římské rezidentury s. Ráliš 29. 10. 1963 a rozpracovával jej do 14. 11. 1966, kdy se s ním naposledy setkal. Celkem s ním bylo uskutečněno asi 20 schůzek, výdaje činily 2000,- LIT (italských lir – pozn. autora). Během rozpracování se ukázalo, že Polcovy rozvědné možnosti jsou omezené a že jako osoba je nevhodný k rozpracování, proto byl další styk s ním přerušen.“ (ABS, f. I. správa SNB (Hlavní správa rozvědky), reg. č. 10442, zpráva StB v rámci tzv. aktivního opatření „Vládce“ z 20.10.1967.) Dochované archivní materiály v ABS na Miroslava Nováka a Františka Pindáka o jejich eventuální spolupráci s StB vůbec nemluví a ani k ní nepřímo nepoukazují. Složka vedená StB na Karla Skalického byla zničena.

emigrace⁹⁴ je jedním z prioritních objektů zdejšího odboru“, avšak v konkrétních opatřeních není časopis *Studie* ani Karel Skalický zmiňován. Rozvědka zde pouze obecně stanovuje, že chce „diferencovaným přístupem k čs. nepřátelské emigraci vytvářet rozpory, vzájemnou nevraživost a vnášet pocity nejistoty“, „prohlubovat rozpory mezi českou a slovenskou kněžskou emigrací“ či „zhodnocovat časopisy a různé pamflety vydávané emigrací“.⁹⁵

Hlavní příčinu konzervativní kritiky je zapotřebí skutečně spatřovat ve vstupu časopisu na pole politické publicistiky po roce 1977. I když se *Studie* věnovaly sekulárnímu myšlení již dříve (například dvojčíslo 34–35 z roku 1973 obsáhle pojednávalo o vztahu katolické církve a socialistického hnutí), teprve po roce 1977 začaly Skalického názory přitahovat více pozornosti a u některých katolíků zároveň budit odpor. Po letech to vysvětloval Alexander Tomský: „Věřící, zvláště v exilu, nemají společný zájem – mají jen ideologii svého chápání církve. Skalický svým přívětivým, přátelským postojem vůči teologii osvobození, teologii naděje a protestantismu a široko rozkročeného agiornamenta byl pro konzervativní kritiky heretikem ortodoxie, tak jako Halík tady (tj. dnes v ČR – pozn. autora). Bojovníky za čistou linii strany zajímá jen čistá linie, to platí pro všechna dogmatická náboženství, i ta humanistická, viz Lenin v Curychu. Heretik (menševik) ohrožuje čistotu církve.“⁹⁶

Podobně jako většina ideových sporů měl ale i boj o *Studie* osobní rovinu. Abychom v tomto ohledu odkryli nejpravděpodobnější scénář, musíme se spolehnout na ústní svědectví doposud žijících aktérů sporu. Je třeba se přesunout do koleje Nepomucenum, která byla jedním z hlavních emigrantských center na Západě, a proto se o tamní dění zajímal československý komunistický režim. Za pomoci agentů Státní bezpečnosti, kteří v Římě buďto oficiálně operovali jako pracovníci zdejšího československého zastupitelství, nebo byli dokonce jako kněží vysláni do Nepomucena, se snažil infiltrovat exil, získat o něm informace a co nejvíce paralyzovat jeho činnost. Jedním ze způsobů, jak toho dosáhnout, bylo přimět k různým formám spolupráce kněží, kteří toužili vycestovat do Československa a setkat se tam s příbuznými. Když se pak obraceli se žádostí o vízum na československé velvyslanectví, rozvědka z nich zpravidla chtěla „vytřískat materiál“, jak to formuloval bývalý člen redakční rady *Studií* Josef Koláček. Z těchto důvodů pak byli takoví kněží podle něj automaticky podezřelí: „Tam třeba nemuselo být vůbec nic, ale my už jsme jim nevěřili, že by byli úplně bezpeční k tomu, co se tady konalo.“⁹⁷

Mezi kněžími, kteří kvůli touze vidět své rodiny v různé míře spolupracovali s rozvědkou (aniž by ovšem vstoupili do jejích služeb jako agenti), byli i Karel Vrána či

94 Těmito centry podle rozvědky bylo „středisko HNILICI (slovenský kněz v exilu Pavol Hnilica – pozn. autora), SÚCM (Slovenský ústav sv. Cyrila a Metoděje v Římě – pozn. autora), VELEHRAD, Křesťanská akademie, české a slovenské oddělení vatikánského rozhlasu“. (Tamtéž, Plán práce rozvědky na rok 1980 v rámci tzv. aktivního opatření „Vládec“).

95 Tamtéž.

96 Dopis Alexandra Tomského autorovi z 11.10.2013 (v osobním archivu autora).

97 Záznam rozhovoru autora s Josefem Koláčkem, Řím, 12.11.2013 (v osobním archivu autora).

Vladimír Boublík.⁹⁸ A jak už o tom byla řeč, patřil k nim i Jaroslav Václav Polc, s nímž rozvědka vešla do kontaktu v šedesátých letech. Řadil se mezi nejvýznamnější osobnosti římského exilu: od roku 1963 působil jako ředitel knihovny na Lateránské univerzitě, od roku 1968 řídil náboženskou ediční řadu Křesťanské akademie a měl zájem se podílet i na redakční práci ve *Studiích*. Skalický a jeho kolegové ho však podle Kolářky pro nedůvěryhodnost údajně obcházel: „On chtěl ... navštěvovat Prahu ... a to okamžitě ho uvedlo do světla, že se mu moc nedůvěřovalo ... takže zůstal na kraji a pak to těžce nesl a odsud pak pramenily námitky a kritiky jiného řádu.“⁹⁹ Příčinou konfliktu byla zajisté také dlouhodobá osobní nevraživost mezi Skalickým a Polcem, o které se v rozhovorech zmiňuje sám Skalický; další z exulantů, jezuita Richard Čemus přímo konstatoval, že Polc Skalického „nenáviděl“.¹⁰⁰

Jak Skalický, tak Kolářek v každém případě označují Polce za důležitou postavu v pozadí boje o *Studie*. Takto Skalický vzpomíná, jak nastal jejich první konflikt: „Jednou ... jsme s Polcem jeli na sever Itálie a Polc se mě ptal, čím se zabývám, a já jsem mu řekl, zabývám se Josephem Comblinem. Tak on se ještě vyptával a za nějaký čas jsem od Franty Pindáka dostal studii o Josephe Comblinovi, že to je heretik atd. Mně bylo hned jasné, že to nenapsal ekonomista Franta Pindák, ale že to napsal Jaroslav Polc.“¹⁰¹

Bez ohledu na tento výklad byla studie „Jak Joseph Comblin překonal Zjevení“, pod kterou je jako autor uveden František Pindák, skutečně napsána a zaslána Skalickému v červnu 1977 jako koreferát do sborníku k brixenskému sympoziu

Hlavní protagonisté pozdějšího sporu o Studie Jaroslav Václav Polc (vlevo) a Karel Skalický (vpravo). Uprostřed světově uznávaný byzantolog František Dvorník. Assisi, 23. května 1968 (osobní archiv Karla Skalického)

98 Jejich složky se nacházejí v ABS. Kněz Vladimír Boublík dostal krycí jméno „Detva“, Karel Vrána pak krycí jméno „Vikář“.

99 Záznam rozhovoru autora s Josefem Kolářkem, Řím, 12.11.2013 (v osobním archivu autora).

100 Záznam rozhovoru autora s Richardem Čemusem, Řím, 20.5.2015 (v osobním archivu autora).

101 Záznam rozhovoru autora s Karlem Skalickým, České Budějovice, 23.9.2013 (v osobním archivu autora).

NOVAK

Lausanne 10.4.79

Milý Karle,

dozvedel jsem se po mém odjezdu z Frankenu, že bude pod Tvým vedením pořádáno sympozium o humanismu. Problémy humanismu se zabývam a předpokládám tedy, že Ty, který tak zdurazňuješ "otevřenost" (bohužel jenom vůči marxistům), nebudeš mít nic proti tomu, abych na tom sympoziu vystoupil s referátem.

Čovoluji si Te jen informovat, pokud to nevis, že mými obory jsou sociologie a filosofie, že jsem sociologii na filosofické fakultě pražské Karlovy university zakončil licenci; to jen proto, že mám dojem, že vůči mě nějak příliš zdurazňuješ autoritu (jako prof. Wetter) a zapomináš, že pokud do něčeho mluvím, tak do toho, k čemu mám kvalifikaci. Tvé naprosto prezírávé chování vůči mě (např. když jsi odmítl vůbec si se mnou sednout ~~sednout~~ na chvíli a kriticky si rozbrat Wetterovu stat a mé kritické připomínky vůči ní) je nejen z mravního hlediska nevhodné, ale zároveň nemá žádný věcný podklad. Uprímne receno : filosof, sociolog nebo ekonom mají lepší kvalifikaci mluvit třeba o marxismu než teolog. A pokud k němu z mluví o otázkách sociálně-politických, měl by si dávat pozor a být opatrný, jak zdurazňuje rada církevních dokumentů.

to jsou jen samozřejmé konstatace, žádné "poučování". Říkám je jen proto, že mě k tomu svým postojem vůči mně nutíš.

Informuji Te tedy včas o mé ochotě a zájmu vystoupit aktivně s referátem na sympoziu o humanismu (tedy nejen jako "černostitník"). Očekávám tedy, že to zaregistruješ a umístíš me do programu a že mi včas pošleš nutné informace o místě a přesné době konání atd. sympozia.

Předpokládám, že když jsi zaujal takový neospravedlnitelný postoj vůči mému písemnému příspěvku (i když se jednalo jen o dopis, nikoli stat : Pavel Tigrid ve Svědectví otiskuje i ty dopisy, v nichž je přímo kritizován; to Ty hált nedokážeš), zachováš se nyní lépe. Anebo chceš znovu ukázat, že jsi "otevřený" jen vůči exkomunistům a spol. a nikoli vůči křesťanům (nerkuli vůči katolíkům!)?

Preji Ti hezké velikonoce a očekávám Tvou brzkou odpověď.

S upřímným pozdravem

Miroslav Novák, 84B Av. de Béthusy, 1012 Lausanne, Suisse.

Dopisy, které si spolu v dubnu a květnu 1979 vyměnili sociolog Miroslav Novák a Karel Skalický, odrážejí ideové spory mezi liberální orientací Křesťanské akademie a Studií a jejich konzervativními kritiky (osobní archiv Karla Skalického)

Řím, 20. května 1979

Nazdar Mirku,

Tvůj dopis datovaný 10. 4. 1979 jsem obdržel 18. 5. 1979. Šel tedy ze Švýcarska do Itálie přes měsíc. To by se přece pěšky udělalo dřív, není-liž pravda? Přiřítám to zázrakům moderního poštovníctví, zvláště italského.

Děkuji za nabídku k spolupráci. Bude-li se něco takového konat a budu-li mít já nějaký vliv na to, v jakých rozměrech a s kým to konat, tedy budu mít na zřeteli Tvou nabídku. Osobní kvalifikaci k tomu mi nebylo nutné zdůrazňovat. Ta se projevuje i bez titulů a absolvovaných kursů. Doufám, že se nám podaří spáchat něco k obecnému blahu lidstva, které by nám za to, troufám si říci, mělo ~~upřiměním~~ vystrčit alespoň lidovou veselici se škubánky a kyselkou.

Pokud jde o Tvé kritické připomínky k mé upřilíšené otevřenosti vůči marxistům, tedy Tě mohu ujistit, že se počínám učit z duše, si proti viti marxisty a exkomunisty a srdečně si zalibovatí v křesťanech víbec a v katolících zvláště, v čemž snad a i dělám nějaké pokroky, netoliko ovšem vinou mou, ale i vinou těch katolíků, neboť ti dobří hoši mi to usnadňují seč jsou. Počítám, že brzy se mnou budou všichni přátelé, příznivci, zastánci a strážci bezpečnosti a pořádku na obou stranách hrubě spokojeni.

Pokud jde o prof. Wettera, tedy přiznávám, že jsem se mýlil: konečně, mohl jsem se, hlupák, hned dovědět, že když jde o jezovitu, že tam bude někde za tím vším nějaká čertova léčka. Pozdě bych ho pit Chybama se člověk učí. Proto pilně připravuji do ~~tsáku~~ Tvou stat, kde chybí čárky, háčky a kroužky, kteréžto znaky přidělavati je je na z mých nejoblíbenějších zábav. Ukdilidnuji si tím nery a povznášim ducha. Ale i jinak je to náramné povyražení. Mám v umyslu pohrývat si s tím ve volných chvílích, kterých je bohužel poskrovnu, takže nemohu než citovat lidové přísloví: dočkej času jako husa klusu. Že pak jsem v tom Frankenu ten večer nechtěl diskutovat o této záležitosti, to mě dnes hněte. Jsem totiž notorický pytel, pardon, pitel vína, a tenkrát jsem měl zrovna rozpitou flásku, a tak jsem chvátal ji dopít, což jsem i učinil, ke konci už s obveseleným srdcem (srovnej slova Žalmu: creavit Dominus vinum ut letificet cor hominis). Chápeš že v tomto kontextu jsem nebyl právě dobře naladěný k učeným hádáním, což ovšem není omluva.

Jinak mohu ujistit Tvou starostlivost, že se těším celkem dobrému zdraví, alespoň si to myslím, neboť, jak známo, zdraví lidé vpravd neexistují, nýbrž jen lidé, kteří si myslí, že jsou zdraví, a proč s přáním, aby sis to myslel i Ty Ti posílám soudružské ~~pozdravení~~ pozravení: Zdar Bůh a křesťansky se s Těbou rozžehnávám: čest práci Tvůj

Křesťanské akademie z roku 1976.¹⁰² Belgicko-brazílského teologa osvobození zde Pindák (respektive Polc) mimo jiné kritizoval za „útek od Boha“, „falzifikaci a odmítnutí Zjevení jako zdroje teologie“, „převzetí marxistické sociologické metody a filozofie“. Skalický považoval tuto kritiku za zkreslující, a proto k ní napsal komentář, který odeslal Pindákovi, s tím že jeho koreferát otiskne pouze s tímto

102 Kopie této studie je zachována v osobním archivu Karla Skalického.

svým dodatečným komentářem.¹⁰³ Ani jedno, ani druhé nakonec (stejně jako další koreferáty) do sborníku ale kvůli nedostatku místa nebylo zařazeno.¹⁰⁴

Pokud přijmeme hypotézu, že autorem textu byl opravdu Polc, proč ho potom Pindák podepsal svým jménem? Skalický měl podle svých slov s Pindákem dobré vztahy, a proto si plamennost kritik tohoto exulanta, sídlícího v Nizozemí, vysvětloval Polcovou intrikou: „Zde v Římě za mými zády (do ksichtu nikdy!) pracuje Polc, seč je, stejně celá ta záležitost s Comblinem je jeho machinace, na kterou Franta skočil. Oni se dávají do holportu a poštvávají lidi proti mně, což je věc celkem doložená.“¹⁰⁵ Na jiném místě to pak komentoval: „Jestliže ... Pindák prosazuje do redakce *Studii* Polce, je jasné, že chce mít ze *Studii* Český časopis historický. Budiž jasno, nemluvím o jeho subjektivních pohnutkách, ale jen o tom, kam to objektivně tlačí.“¹⁰⁶

Motivy druhého nejhlasitějšího kritika linie *Studii*, politologa Miroslava Nováka pak mohly vedle ideových neshod spočívat mimo jiné v tom, že mu Skalický odmítl vydat jeho článek „Evangelizace a marxismus“.¹⁰⁷ Tehdy devětadvacetiletý Novák si kvůli tomu soukromě stěžoval na Skalického například Luďku Pachmanovi.¹⁰⁸ Sám Novák se pak neúspěšně pokusil v roce 1983 kandidovat do redakce *Studii*. Své pohnutky bojovat veřejně proti Skalickému vysvětluje dnes tak, že by mu bývalo „nevadilo Skalického osobní stanovisko, i když v některých ohledech bylo dost zvláštní – např. jeho podpora tzv. teologie revoluční praxe – kdyby vedle toho tolerantně uveřejňoval i jiné názory než ty, které on sám prosazoval. V tom byl problém. Proto vznikaly nové časopisy, např. *Nové obzory* nebo *Rozmluvy*, aby tam mohlo vycházet to, co Skalický neuveřejňoval ve *Studiích*. Mně naproti tomu nebylo nijak na obtíž, že např. ve *Svědectví* nebo v *Proměnách* vycházely také občas statě, s nimiž jsem nesouhlasil, protože tam vedle toho byly publikovány i jinak orientované statě, takže to bylo v pořádku.“¹⁰⁹

103 Dopis Karla Skalického Františku Pindákovi z 29.6.1977 (v osobním archivu Karla Skalického).

104 Dopis Karla Skalického Františku Pindákovi z 15.7.1977 (v osobním archivu Karla Skalického).

105 Dopis Karla Skalického Bohumíru Bunžovi z 21.5.1979 (v osobním archivu Karla Skalického). Skalický byl přesvědčen, že Polc slíbil Pindákovi výměnou za podporu místo v případné nové redakční radě *Studii*.

106 Dopis Karla Skalického Luďku Pachmanovi z 25.9.1980 (v osobním archivu Karla Skalického).

107 Karel Skalický tento svůj krok vysvětloval Luďku Pachmanovi jednak technickými problémy a jednak úzkým vztahem ke Gustavu Wetterovi, jehož stať, uveřejněnou předtím ve *Studiích* (WETTER, Gustav: Evangelizace a marxismus. In: *Studie*, č. 61 (1/1979), s. 1–19), Novák ve svém článku kritizoval: „Jeho polemiku s Wetterem prostě jsem nemohl zveřejnit. Když už mi Wetter, můj bývalý profesor, na jehož přednášky jsem chodil a takřkajíc u jeho nohou seděl, po značném váhání udělal tu laskavost, že svolil k překladu a k uveřejnění ve *Studiích*, tedy mám-li trochu slušnosti a zdravého smyslu, nebudu vzápětí uveřejňovat polemiky a tak ho nutit, aby odpovídal nějakému studentovi. Šaška ze sebe před ním nebudu dělat.“ (Dopis Karla Skalického Luďku Pachmanovi z 25.9.1980, v osobním archivu Karla Skalického.)

108 Vyplyvá to z dopisu Luďka Pachmana Skalickému ze dne 14.12.1979 (v osobním archivu Karla Skalického).

109 E-mail Miroslava Nováka autorovi z 11.10.2013.

Karel Skalický předává svazky Studií papeži Janu Pavlu II., osmdesátá léta (osobní archiv Karla Skalického)

Utichnutí sporu

Proč spor o *Studie* utichl už před rokem 1985 a nepokračoval až do pádu komunistického režimu? V první řadě se Karlu Skalickému podařilo opakovaně uhájit svou pozici na půdě Křesťanské akademie, což kritiky postupně odradilo od dalších útoků. Velkou slabinou konzervativců bylo, že na rozdíl od Skalického nedokázali uceleně formulovat svou vlastní redakční koncepci. Uklidnění situace zajisté napomohl již zmíněný vznik konzervativně laděné revue *Rozmluvy*. Josef Koláček pak uvádí, že svůj vliv mělo i očekávání konce železné opony: „Když jsme cítili, že se blíží uzavření komunistické éry, tak nastala spíš dychtivost, co bude, nač máme být připraveni, než aby se diskutovalo osoba proti osobě. (...) V sedmdesátých letech se leccos teprve krystalizovalo, protože ty názory byly ještě dílčí ... kdežto v tom osmdesátém pátém, možná trochu dřív, se začalo hledět, co bude při eventuelním údobí, kdy skončí komunismus – co jsme opomněli atd. (...) I ti opozitoři měli zájem na tom, aby se do toho budoucího údobí vešlo takovým jednotnějším, vyjasněnějším způsobem než se hádat mezi sebou.“¹¹⁰

110 Záznam rozhovoru autora s Josefem Koláčkem, Řím, 12.11.2013 (v osobním archivu autora).

Historie Skalického liberální koncepci *Studií* přála. Po roce 1989 se mu za jeho „křesťanskou otevřenost a velkorysost“ při vydávání časopisu dostalo poděkování od Václava Havla. Nově zvolený prezident Československa v osobním dopise pro Skalického uvedl, že svým přístupem „upozornil široký okruh naší katolické veřejnosti, domácí i exilové, na existenci jiných myšlenkových okruhů, nonkonformních vůči vládnoucí komunistické totalitě, a vyvolal vzájemný interes, který vyústil ve vzájemnou solidaritu a spolupráci, jež vedla v posledku k dnešním společenským změnám“.¹¹¹ V té době se ale zároveň po dlouhých třiatřiceti letech uzavírala i historie samotných *Studií*. V posledním, 132. čísle z roku 1990 Skalický čtenářům na úvod sdělil, že důvodem pro ukončení vydávání časopisu je mimo jiné i skutečnost, že se podařilo splnit úkol vytyčený redakcí v roce 1977: totiž připravit cestu pro „nekrvavou, bezbolestnou a nenásilnou“¹¹² revoluci. Daní za tuto nekrvavost však bylo právě to, že – na rozdíl od poválečné denacifikace Německa – nedošlo v Československu k důslednému rozchodu s komunistickou ideologií.

Závěrem

Dochovaná korespondence týkající se sporu o redakční linii časopisu *Studie* poskytuje neuhlazený vhled do ideových střetů uvnitř českého katolického exilu, jejichž intenzita by ze stránek oficiálních periodik či prohlášení nebyla tak dobře postižitelná. Na rozdíl od katolické církve v Československu, kterou zaměstnával především boj s vnějším nepřítelem, tedy komunistickým režimem, žil katolický exil – stejně jako celá katolická církev ve svobodném světě – diskusemi nad reformami Druhého vatikánského koncilu a jejich interpretací. Tento spor zůstává živý dodnes, ale největší intenzitu měl právě v sedmdesátých a osmdesátých letech minulého století, kdy dokonce hrozil vyústit ve schizma v důsledku činnosti francouzského tradicionalistického arcibiskupa Marcela Lefebvra a jím založeného Kněžského bratrstva svatého Pia X. „Boj o *Studie*“ je proto třeba vnímat jako dílčí epizodu v tomto širším kontextu.

Kritici Karla Skalického se ozývali velmi hlasitě, usilovně se snažili dosáhnout změny v redakční linii *Studií*, ale se svými názory se ocitali v menšině: nenašli podporu u exulantů z řad nekatolíků, ale ani u svých spoluvěrců v Křesťanské akademii. I tato skutečnost odráží celkové rozložení sil v katolické církvi, kde na koncilu i po něm převážil liberální názorový proud. V Křesťanské akademii již před koncilem udávali tón kněží liberálního založení, jako Karel Vrána či Alexander Heidler, a tato tendence se ještě umocnila s příchodem kardinála Josefa Berana do exilu, který na koncilu vystoupil s památným projevem o svobodě svědomí.¹¹³ Beranovým sekretářem se stal právě Skalický, jenž se zároveň v pokoncilní době zařadil mezi nejvýraznější postavy Křesťanské akademie.

111 HAVEL, Václav: Dopis redakci. In: *Studie*, č. 130–131 (4–5/1990), s. 241.

112 SKALICKÝ, K.: Pokus o nástin ideové linie *Studií*. In: *Tamtéž*, č. 132, s. 415 (viz pozn. 34).

113 Viz Kardinál mluví na koncilu. In: *Nový život*, roč. 17, č. 11 (1965), s. 207 n.

V neposlední řadě se ve sporu o *Studie* projevila i atmosféra nedůvěry, kterou se do exilových kruhů úspěšně dařilo zasévat československé Státní bezpečnosti. Svými tajnými agenty a pracovníky obsazovala nejen československé velvyslanectví v Římě, ale i kolej Nepomucenum. Do opakovaného kontaktu s rozvědkou tak přišli přední představitelé kněžského exilu, jako Karel Vrána, Vladimír Boublík či Jaroslav Václav Polc. Karel Skalický proto útokům konzervativců kolem Polce nepřisuzoval čistě ideologickou motivaci, ale vzhledem k souběžně probíhající kampani komunistického režimu proti *Studiím* za těmito snahami viděl činnost Státní bezpečnosti. V dochovaných archivních pramenech však pro takovou domněnku nelze nalézt žádnou oporu. Příčinu intenzivnějšího zájmu o *Studie* v Československu i v exilu a s tím souvisejících polemik je třeba hledat spíše v rozhodnutí sjezdu Křesťanské akademie v roce 1976, po němž se časopis začal více věnovat politickému dění a dával prostor dokumentům Charty 77 i textům nekatolických autorů.